

CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

Plangebied

Winkelcentrum Schalkwijk, Haarlem

Onderzoek i.o.v. Schalkstad Beheer BV
Mei 2014

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Opdrachtgever

Schalkstad Beheer BV, Haarlem

Analyse en fotografie

drs. C.J.B.P. Frank

drs. J. de Jong

Historisch beeldmateriaal

Diverse beeldbanken en literatuur

**Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen, mei 2014,
copyright MAB Nijmegen 2014**

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank

drs. F.A.C. Haans

mw. drs. C.H.J.M. van den Broek

drs. J. de Jong

ing. G. Korenberg

mw. drs. M. Lemmens

Bredestraat 1, 6542 SN NIJMEGEN

tel: 024-3786742

fax: 024-3792477

Info@monumentenadviesbureau.nl / Website: www.monumentenadviesbureau.nl

CULTUURHISTORISCHE ANALYSE WINKELCENTRUM SCHALKWIJK, HAARLEM

Inhoud

1 INLEIDING	5
1.1 Cultuurhistorisch onderzoek en het Winkelcentrum Schalkwijk	5
1.2 De cultuurhistorische analyse	5
1.3 Het onderzoeksgebied	6
1.4 Het doel van de analyse	6
1.5 Werkzaamheden	6
2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED	8
2.1 Ligging en begrenzing	8
2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld	8
2.3 Bebouwingskarakteristiek: “ historische” bebouwing	9
2.4 Historische structuren: wegen en verkavelingen	10
2.5 Openbare ruimte en groen	10
3.HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING	12
3.1 Inleiding	12
3.2 Prestedelijk landschap	12
3.3 Haarlem groeit: stadsuitbreidingen na de Tweede Wereldoorlog	13
3.4 Schalkwijk	14
3.5 Een nieuw stadsdeelcentrum	17
4 DE BOUW VAN HET WINKELCENTRUM	18
4.1 Inleiding	18
4.2 Architectenbureau Spruit	18
4.3 De bouw van winkelvoorzieningen na de Tweede Wereldoorlog	19
4.4 Het concept van bureau Spruit	22
5 DE GEBOUWEN CATALOGUS	31
6 CULTUURHISTORISCHE WAARDERING	76
6.1 Inleiding	76
6.2 Algemene omschrijving van de gebiedskarakteristiek	76
6.3 Bijzondere (historische) ruimtelijke structuren en aspecten	76
6.4 Historische bouwkunde en objecten	77
6.5 Historische groenstructuren	79
7 WENKEN EN KANSEN	80
7.1 Inleiding	80

7.2 Inpassing	80
8 LITERATUUR/BRONNEN	81

CULTUURHISTORISCHE WAARDENKAART

GROTE FOTO'S

Interieur zuidelijke entree winkelcentrum , 2014	4
Zichtas richting kantoortoren vanaf Amerikaweg, 2014	7
Westzijde winkelcentrum in 1978	11
Watersingel langs de Briandlaan in zuidelijke richting, 2014	71

Alle overige foto's in het rapport zijn, tenzij anders vermeld, gemaakt in april 2014, door Monumenten Advies Bureau.

1 INLEIDING

1.1 Cultuurhistorisch onderzoek en het Winkelcentrum Schalkwijk

Het rond 1970 gerealiseerde Winkelcentrum Schalkwijk wacht op een ingrijpende herontwikkeling en renovatie, waarbij het bestaande gebouwencomplex zal worden aangepast en uitgebreid. Ten behoeve van het opstellen van een programma van eisen is vanuit allerlei (ruimtelijke) disciplines input gewenst, zo ook vanuit het perspectief van de cultuurhistorie. De gemeente Haarlem dient in het kader van het Besluit ruimtelijke ordening (en welk artikel 3.1.6, tweede lid, onderdeel a) cultuurhistorische waarden uitdrukkelijk mee te wegen bij het toetsten van ruimtelijke plannen.

Vandaar deze cultuurhistorische analyse, waarin de cultuurhistorische component van het gebied wordt uitgediept. De analyse vertelt in het kort het verhaal van het gebied aan de hand van een aantal belangrijke ruimtelijke thema's en beschrijft de belangrijke relicten van de historische ontwikkeling, die we in het onderzoeksgebied kunnen zien. Zowel de historische relicten als het ruimtelijke en stedenbouwkundige karakter van het gebied vormen de cultuurhistorische component en dragers van het gebied. De analyse geeft aan de hand van een getrapte waardenstelling inzicht in de verschillende al dan niet aanwezige historische, architectuurhistorische en historisch-stedenbouwkundige waarden van het gebied en het daarin gelegen complex.

1.2 De cultuurhistorische analyse

De volgende onderdelen komen in de analyse aan de orde:

- Beknopte beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkelingen van het onderzoeksgebied in hoofdlijnen;
- Beschrijving en overzicht van de aanwezige cultuurhistorische aspecten (structuren, bouwkundige objecten, ensembles, groen);
- Duiding van concept en ontwerp, de oorspronkelijke en latere bouwfases, de functionele ontwikkelingen en de stilistische kenmerken van het winkelcentrum en de direct omliggende bebouwing;
- Kwalificatie van de cultuurhistorische kwaliteit van de bebouwing (hoge waarde, positieve waarde, attentiewaarde, indifferente waarde);
- Duiding van de cultuurhistorische waarden, in woord en beeld

(Cultuurhistorische kaart)

- Aanbevelingen ter behoud en versterking van de aspecten met een hoge cultuurhistorische waarde;

Impressie projectgebied, huidige situatie (bron: Schalkstad Beheer BV)

1.3 Het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft het projectgebied Winkelcentrum Schalkwijk en omvat het bouwblok, omsloten door de Europaweg (westzijde), Aziëweg (noordzijde), Briandlaan (oostzijde) en de Costa del Sol (zuidzijde). Het projectgebied vormt het hart van Schalkwijk, de grootschalige naoorlogse uitbreidingswijk aan de zuidoostzijde van Haarlem.

1.4 Het doel van de analyse

Deze analyse beschrijft de cultuurhistorie in het gebied ten behoeve van de nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, die voor het gebied worden voorbereid. De analyse levert de input vanuit cultuurhistorisch perspectief bij het opstellen van een programma van eisen voor de herontwikkeling en renovatie van het winkelcentrum en zijn directe omgeving.

1.5 Werkzaamheden

De gegevens voor deze analyse zijn verzameld tijdens veldwerkbezoek aan het gebied (uitgevoerd op 24 april 2014), archiefonderzoek in het bouwarchief van de gemeente Haarlem, en het Noord-Hollands Archief, en literatuurstudie met betrekking tot typologie, architectonisch ontwerp en architect van het complex. Dit rapport bevat de in paragraaf 1.2 opgesomde onderdelen. Alle relevante cultuurhistorische aspecten zijn weergegeven op de cultuurhistorische waardenkaart. De archeologische component maakt geen deel uit van deze analyse.

Monumenten Advies Bureau, mei 2014.

Begrenzing projectgebied op luchtfoto googlemaps.

2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED

2.1 Ligging en begrenzing

Het onderzoeksgebied omvat het terrein van het grote Winkelcentrum Schalkwijk. Het gebied wordt omsloten door de Amerikaweg en Aziëweg aan de noordzijde, de Briandlaan aan de oostzijde, de Europaweg aan de westzijde en een watersingel ten zuiden van de Costa del Sol aan de zuidzijde.

Het winkelcentrum vormt het hart van de grote uitbreidingswijk Schalkwijk in het zuidoostelijke stadsgebied van Haarlem.

2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld

Het ruimtelijke beeld van het onderzoeksgebied kan worden getypeerd als dat van een volgens de ideeën van de naoorlogse modernistische stedenbouw tot stand gekomen stadsgebied. Hierin vormt het stadsdeel- en winkelcentrum het grote verzorgende hart van de in kwartieren opgebouwde uitbreidingswijk Schalkwijk. Die kwartieren zijn de tuinvijken Europawijk, Boerhaavedijk, Meerwijk en Molenwijk. WC Schalkwijk is het hoofdwinkelcentrum van het stadsdeel en wijkt in schaal, inrichting en bebouwingstypologie duidelijk af van de omringende woonwijken. Het centrum ligt sterk verankerd in het stedelijk netwerk, niet alleen van Schalkwijk, maar ook, en vooral via de Europaweg, van de rest van Haarlem en het gebied daarbuiten.

De inrichting en de bebouwing is grootschalig en gericht op een groot verzorgingsgebied. Het ontwerp voor het oorspronkelijk onoverdekte stadsdeel- en winkelcentrum is in zijn schaal, typologie en uitwerking kenmerkend voor de late jaren zestig van de vorige eeuw, maar in zijn algemeenheid kan gesteld worden dat door ingrijpende vernieuwingen en uitbreidingen het oorspronkelijke concept sterk veranderd is.

Van de onderliggende prestedelijke structuur van het gebied is nauwelijks iets behouden gebleven.

WC Schalkwijk in vogelperspectief (het noorden ligt boven). Bron: www.bingmaps.com.

2.3 Bebouwingskarakteristiek: “historische” bebouwing

Afgezien van de in 1983 in een kiosk verwerkte historische torenspits van de Spaarnekerk (oors. De Onze Lieve Vrouw van de Heilige Rozenkrans en de Heilige Dominicuskerk) uit 1883-1885, dateert de oudste bebouwing in het onderzoeksgebied in ontwerp uit de late jaren zestig van de vorige eeuw. De opening van het winkelcentrum vond plaats in 1971. In de daarop volgende jaren en tot in de eerste helft van de jaren tachtig zijn aan het centrumgebied nog enkele gebouwen toegevoegd. De jongste grootschalige bouwkundige ontwikkelingen vonden begin jaren negentig plaats met de renovatie, uitbreiding en overkapping van het winkelcentrum en de bouw van een parkeergarage.

Het winkelcentrum is thans overdekt maar was dat in de oorspronkelijke vorm niet. Het complex bestaat een groot aantal geschakelde, merendeels eenlaags volumes aan een eenvoudig netwerk van straten, die in het hart swastikavormig samen komen bij een rechthoek plein. Aan de uiteinden van de “hoofdstraat”, de Rivièradreef liggen ook pleinen, met vertakkingen naar oost-westgerichte winkelstraten (noordzijde) en doorgangen naar de zuidelijke entrees. Op de verschillende hoekpunten liggen tweelaags volumes, die in het oorspronkelijke ontwerp markante accenten vormden in het ontwerp. Bij de entreegebieden en aan het centrale hoofdplein liggen grotere warenhuizen (en oorspronkelijk ook een bibliotheek), die in ontwerp en schaal duidelijk afwijken van de winkelstraten. Ten noorden en ten zuiden van het winkelcentrum vormen respectievelijk een kantoortoren en een woontoren belangrijke landmarks in het centrumgebied en in de wijken daaromheen. Op hun beurt maken deze hoogbouwaccenten deel uit van een wijkomvattend ensemble van torenaccenten langs de hoofdrijkwegen.

Ten zuiden van het winkelcentrum is in de jaren zeventig en tachtig een reeks gebouwen geplaatst, die deels aansluiten op het architectonisch ontwerp van het winkelcentrum, deels daar duidelijk van afwijken. Aan de oostzijde ligt een enorm parkeerterrein, waaraan in 1992 nog een parkeergarage werd toegevoegd.

WC Schalkwijk vanuit de lucht, gezien in oostelijke richting (bron: www.bingmaps.com).

Winkelcentrum (rechts) en kantoortoren (links) vanaf de Aziëweg in oostelijke richting.

2.4 Historische structuren: wegen en verkavelingen

De historische structuren in het projectgebied zijn relatief jong. In de late jaren zestig is de stedenbouwkundige inrichting van het gebied tot stand gekomen. Kenmerkend voor het wegenpatroon is de orthogonale structuur. De inrichting van het gebied wordt bepaald door enkele noord-zuid gerichte assen, die parallel liggen aan de Briandlaan. Haaks op deze hoofdrichting liggen enkele korte assen, zoals de Costa del Sol en de wegen die in het verlengde liggen van de bruggen over de watersingel. De verkaveling hangt in belangrijke mate samen met deze orthogonale structuur, maar ook met de pleintjes die zijn gecreëerd ten behoeve van de expeditie. De bouwblokken liggen geclusterd rondom de expeditiepleinen en hebben zich tegelijkertijd gevoegd naar de verkeersvrije winkelstraten, die in de jaren tachtig omgevormd zijn tot passage. In de jaren tachtig en negentig zijn uitbreidingen aan de noordoostzijde en zuidzijde van het projectgebied tot stand gekomen, die afwijken van deze eenduidige structuur.

2.5 Openbare ruimte en groen

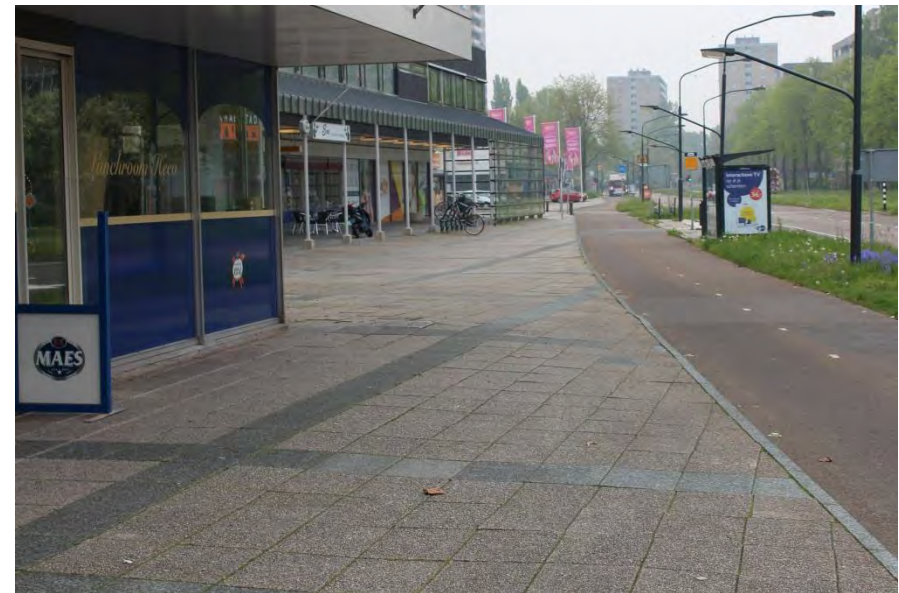
De openbare ruimte in het projectgebied is in belangrijke mate verhard. De zone rondom het winkelcentrum is in gebruik als voetgangersgebied en ingericht als pleinachtige ruimte. Op verschillende plekken zijn gedeelten van het sierplaveisel uit de jaren zeventig nog aanwezig. Deze verharding bestaat uit rechthoekige grindtegels, in twee grijze tinten, aangelegd in een rasterpatroon dat aansluit op de oriëntatie van de bebouwing. Uit de jaren zeventig stammen ook de met kasseien aangelegde vluchtheuvels op het Californiëplein.

De oorspronkelijke groenstructuur is tegenwoordig nog gedeeltelijk aanwezig. De groenstructuur zoals deze in de jaren zestig werd ontworpen benadrukte de hoofdlijnen van het orthogonaal ingerichte gebied. De randen van het parkeerterrein werden beplant met bomenrijen, die evenals de bomenrij aan de overzijde van de watersingel bestond uit essen. Deze beplanting bestaat thans nog.

De groenstructuur langs de Europaweg en Amerikaweg had een open karakter. Voornamelijk bij de afslagen vanaf deze 'ringweg' naar het stadsdeelcentrum

waren kleine concentraties bomen voorzien. Hierdoor bestond vanaf deze hoofdverkeerswegen zicht op het winkelcentrum. Tegenwoordig is langs deze wegen geen sprake meer van een substantiële groenstructuur.

De beplanting van platanen die staat op de tussenbermen van het parkeerterrein is begin jaren zeventig aangeplant, ten tijde van de inrichting van het Californiëplein. De lindebomen op het Rivièraplein zijn vermoedelijk uit dezelfde periode.

Het plaveisel benadrukt de oriëntatie van het complex

3. HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

3.1 Inleiding

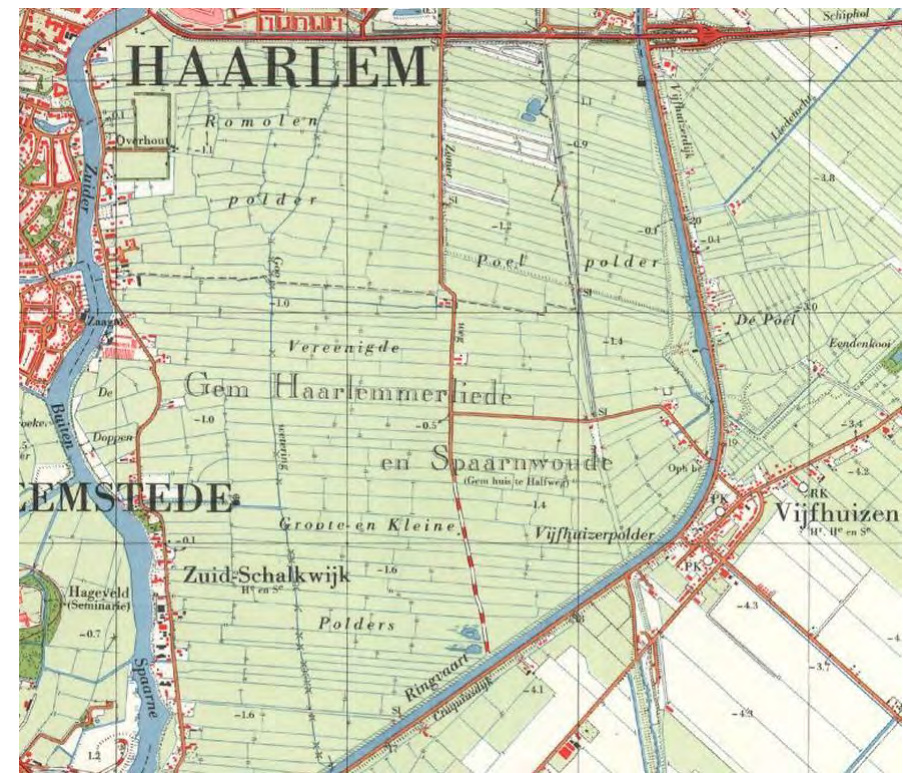
In dit hoofdstuk wordt de historisch-ruimtelijke ontwikkeling beknopt beschreven. De focus ligt daarbij op de jongere fasen in de geschiedenis, die sporen hebben nagelaten in het ruimtelijke beeld van het onderzoeksgebied en dus voor deze analyse het meest relevant zijn. Om de context te schetsen waarbinnen de realisatie van het stadsdeelcentrum heeft plaatsgevonden, wordt allereerst ingegaan op de ontwikkeling van het stadsdeel Schalkwijk als geheel.

3.2 Prestedelijk landschap

De binnenstad van Haarlem is gelegen op een oude strandwal. In Schalkwijk lag voor het bouwrijp maken van de gronden de oudste strandwal van Nederland. De tussenliggende strandvlakte was vanouds een lager gelegen gebied. De bodem bestond hier uit veen, dat ten gevolge van overstromingen deels bedekt was met klei. Vermoedelijk is het gebied reeds in de tiende eeuw ontgonnen, waarbij de oevers langs het Zuider Buiten Spaarne (*Schalkwijkerweg*) als ontginningsbasis dienden. De parallelle ontwateringssloten werden in oost-west richting gegraven. Vermoedelijk werden in een latere fase de Gouw Wetering en Goo Wetering aangelegd, om de ontwatering te verbeteren. Deze weteringen liepen in noord-zuidelijke richting.

Voor de tot realisatie van het stadsdeel Schalkwijk was het gebied opgedeeld in vier polders: de Romolenpolder, de Verenigde Groote- en Kleine Polders, de Poelpolder en de Vijfhuizerpolder. De polders waren van elkaar gescheiden door een kade (*Zomerweg*), die parallel aan de ontginningsbasis was opgeworpen. Langs deze kade lag aan weerszijden een wetering. Tussen de Romolenpolder en de Verenigde Groote- en Kleine Polders liep in oost-westelijk richting de Scheijkade. De Poelpolder en Vijfhuizerpolder werden van elkaar gescheiden door de Poelkade. Nabij het punt waar de vier polders samen kwamen, lag een knik in de Zomerweg. Hier stond in de zeventiende eeuw een spijkerboor.

De Ringvaart werd tussen 1839 en 1845 gegraven door het oude land rondom de Haarlemmermeer. Het dorp Vijfhuizen kwam daarbij in de droogmakerij te liggen. Door de Poelpolder en Vijfhuizerpolder werd aan het begin van de twintigste eeuw de spoorlijn Haarlem- Aalsmeer aangelegd. Opmerkelijk is dat de belangrijkste prestedelijke structuren (weteringen, kaden, spoorlijn, ringvaart) een oriëntatie hadden parallel aan het Zuider Buiten Spaarne en de oude strandwallen.

Topografische kaart van het gebied voor realisatie van het stadsdeel Schalkwijk (Topografische Dienst, 1961)

3.3 Haarlem groeit: stadsuitbreidingen na de Tweede Wereldoorlog

Door de vestiging van nieuwe industriële bedrijvigheid maakte Haarlem vanaf het einde van de negentiende eeuw een explosieve groei door. Omdat de mogelijkheden om binnen de gemeentegrenzen uit te breiden zeer beperkt waren, werd in 1927 overgegaan tot een grootscheepse annexatie. De gemeente Bloemendaal, gemeente Heemstede en gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude moesten een deel van hun grondgebied afstaan, terwijl de voormalige gemeente Schoten in haar geheel werd ingelijfd. Door deze annexatie kwamen ook de Romolen Polder en het westelijk deel van de Poelpolder binnen de grenzen van de gemeente Haarlem te liggen. Vanaf het begin van de jaren zestig zou in dit gebied het noordelijk gedeelte van het stadsdeel Schalkwijk worden ontwikkeld.

Na de Tweede Wereldoorlog kampte de gemeente Haarlem wederom met ruimtegebrek. In het *Structuurplan Haarlem 1962* werd geconstateerd dat de woongebieden in het noordelijk, zuidelijk en westelijk stadsdeel hun definitieve omvang nagenoeg hadden bereikt. Schalkwijk werd in het structuurplan als belangrijkste uitbreidingsmogelijkheid voor woningbouw genoemd. Destijds was in dit oostelijk stadsdeel nog ruimte voor de bouw van circa 10.000 woningen. Een jaar na het verschijnen van de structuurvisie werd een nieuwe annexatie afgerond. Behalve de gronden in de Verenigde Groote- en Kleine Polders en de Vijfhuizerpolder, werd ook het resterende gedeelte van de Poelpolder door de gemeente Haarlem geannexeerd. Daarmee werd de basis gelegd voor de verdere uitbreiding van de stad in zuidoostelijke richting. In de jaren zestig en zeventig werd hier het zuidelijk gedeelte van het stadsdeel Schalkwijk ontwikkeld. Aan de westzijde van de stad vonden na de Tweede Wereldoorlog geen grote uitbreidingen meer plaats, waardoor het beboste binnenduinengebied in belangrijke mate intact is gebleven.

Op de plankaart die onderdeel uitmaakt van het *Structuurplan Haarlem 1962* is te zien dat het stadsdeelcentrum Schalkwijk werd geprojecteerd in het hart van de nieuwe stadsuitbreiding. Langs een molenwiekachtige wegenstructuur waren groene wiggen bedacht voor recreatief gebruik. De hoofdverkeersweg aan de oostzijde werd niet aangelegd. Ook het oostelijk gedeelte van de Poelpolder werd uiteindelijk niet conform het structuurplan in gebruik genomen.

Fragment van het Structuurplan Haarlem 1962.

3.4 Schalkwijk

Tabula rasa

Voorafgaand aan de grootschalige woningbouw werden de voormalige veenpolders van Schalkwijk opgehoogd met een dik pakket zand. De Meerwijkplas en Molenplas ontstonden in deze periode als gevolg van zandwinning. Op de topografische kaart uit 1969 is goed zichtbaar dat de historische structuren en elementen die in het gebied voorkwamen vrijwel zonder uitzondering werden verwijderd. De stedenbouwkundige visie voor Schalkwijk ging uit van een *tabula rasa*, waarbij het bestaande historisch weefsel volledig werd uitgewist. De ontwikkeling van het stadsdeel Schalkwijk vormt een uitgesproken voorbeeld van modernistische stedenbouw, waarbij de stedelijke ruimte vanuit een consistente visie in één keer gestalte werd gegeven, zonder rekening te houden met de bestaande ruimtelijke inrichting.

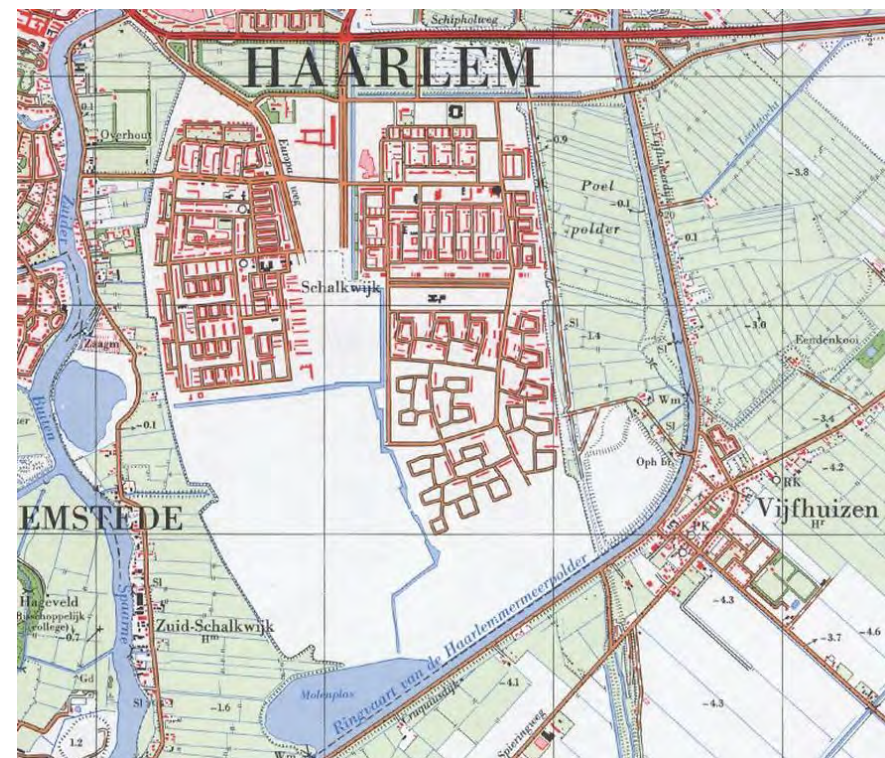
Slechts het noordelijk gedeelte van de spoordijk, die reeds in 1935 buiten gebruik was gesteld, bleef als oostelijke begrenzing van de stadsuitbreiding gehandhaafd. Aan het begin van deze eeuw werd de Zuidtangent aangelegd ter plaatse van het zuidelijk gedeelte van het spoorwegtracé. Deze busbaan buigt in westelijke richting af naar het stadsdeelcentrum en loopt via de Aziëweg. Een zone langs het Spaarne ('Groene Zoom') en het oostelijk gedeelte van de Poelpolder werden bestemd als natuur- en recreatiegebied. Hierdoor is het oude cultuurlandschap tegenwoordig nog herkenbaar aan de randen van het stadsdeel.

Fasering, programma en stedenbouwkundige opzet

In 1966 kwam het Structuurplan Schalkwijk gereed. Het plan bevatte een blauwdruk voor de hoofdstructuur van het nieuwe stadsdeel, dat destijds reeds volop in ontwikkeling was. Het stadsdeel Schalkwijk werd in vier fasen gerealiseerd: Europawijk (1960-1971), Boerhaavewijk (1961-1971), Meerwijk (1966-1974) en Molenwijk (1969-1984). In totaal werden in Schalkwijk 13.340 woningen gebouwd.

Landelijk Schalkwijk, 1935 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20380).

Topografische kaart van het gebied ten tijde van de realisatie van het stadsdeel Schalkwijk (Topografische Dienst, 1969)

Het aantal inwoners per wijk was geprognosticeerd op 10.000, waarbij elke wijk werd onderverdeeld in buurten van 2.000 inwoners. De bewoners dienden qua leeftijdsopbouw en sociale gelaagdheid een afspiegeling te vormen van de Haarlemse bevolking als geheel. Dit uitgangspunt kwam tot uitdrukking in de woningdifferentiatie en de verdeling van de verschillende woningklassen (woningwet-, premie- en vrije sector). Een grote nadruk lag op collectiviteit, in de vorm van (middel)hoge woongebouwen en flats, alsmede in grote collectieve groenvoorzieningen met een hiërarchisch stelsel van blok-, buurt-, wijk- en stadsdeelgroen.

De stedenbouwkundige opzet van het stadsdeel werd sterk bepaald door het modernistisch principe van functiescheiding, waarbij wonen, werken, recreatie en verkeer elk hun eigen plek kregen. Het stadsdeel werd opgebouwd uit vier woonwijken in het patroon van een molenwiek, met het stadsdeelcentrum Schalkwijk in het middelpunt. De vier wijken werden onderling van elkaar gescheiden door brede stroken, waarbinnen de belangrijkste wegen en de voor de waterhuishouding noodzakelijke singels lagen. De wegenstructuur werd hiërarchisch vormgegeven, met hoofdverkeerswegen, wijkontsluitingswegen en verkeersluwe woonstraten. De noord-zuidgerichte Europaweg en Amerikaweg vormden de hoofdassen van de wegenstructuur. Deze wegen moesten het doorgaande verkeer verwerken en vormden de primaire ontsluiting van het stadsdeel. De wijken werden ontsloten door (lustvormige) wegen die aansluiten op de hoofdverkeerswegen.

Bij het ontwerpen van de plannen werd gestreefd naar een eigen identiteit per wijk. Zowel de Europawijk als Boerhaavewijk zijn typische tuinwijken, waarin behalve de ruimten aan de randen, mogelijk gemaakt door hoogbouw, tussen de etagebouw veel groen is uitgespaard. De bebouwing in deze wijken bestaat voornamelijk uit stempel- en strokenbouw. Langs de oost-west gerichte groenstrook die loopt langs de Aziëweg en Europaweg staat een serie torenflats, die deze hoofdas in het ruimtelijk beeld accentueren. Meerwijk heeft een meer organische structuur, met gebogen straten, pleintjes en een onregelmatige vorm van de verschillende bouwblokken. De bebouwing in deze wijk bestaat uit laagbouw en middelhoogbouw. De opzet van de Molenwijk wordt bepaald door hoogbouw rondom een groen middengebiet, waarin ook de wijkvoorzieningen werden gesitueerd. De omliggende buurten bestaan uit laagbouw, geclusterd rondom verkeersluwe, groene hofjes.

Structuurplan Schalkwijk 1966 (Wijziging O)

Bij de aanleg van het stadsdeel werd een strikte functiescheiding nagestreefd. De Groene Zoom werd bestemd voor recreatie. De woonflats markeren de Aziëweg (Noord-Hollands Archief - HlmNHA_JosF19760518_439)

Maquette van de Molenwijk, 1973 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20381)

Het zuidoostelijk gedeelte van de historische binnenstad met op de achtergrond de hoogbouw van het stadsdeel Schalkwijk (foto 1978). De kerk langs het Spaarne is de Onze Lieve Vrouw van de Heilige Rozenkrans en de Heilige Dominicuskerk (Spaarnekerk). In 1984 werd een gedeelte van de torenspits van deze gesloopte kerk geplaatst op een nieuwe kiosk in het stadsdeelcentrum Schalkwijk (Noord-Hollands Archief - HlmNHA_JosF19780629_119)

3.5 Een nieuw stadsdeelcentrum

In de toelichting van het Structuurplan Schalkwijk 1966 wordt ingegaan op enkele planologische uitgangspunten die ten grondslag liggen aan de ontwikkeling van het stadsdeelcentrum. Een belangrijk principe vormde de hiërarchie in verzorgingsgebied. De gedachte was dat het te realiseren winkelcentrum in de kern van dit nieuwe stadsdeel ondergeschikt diende te blijven aan het *city-centrum* van Haarlem. Het winkelcentrum Schalkwijk was bedoeld en werd ontworpen als hoofdwinkelcentrum van de nieuwe stadsuitbreiding. Voor de dagelijkse boodschappen konden de bewoners terecht in de buurtwinkelcentra in hun wijk.

Hoewel het stadsdeel als het primaire verzorgingsgebied werd beschouwd, voorzagen men ook dat bewoners uit omliggende woongebieden (o.a. Haarlemmermeer, oostelijk Heemstede) gebruik zouden maken van de winkelvoorzieningen in Schalkwijk. Ondanks dat de omvang en samenstelling van het winkelcentrum werden vastgelegd, hield men nadrukkelijk rekening met veranderende omstandigheden door in het plan aandacht te besteden aan mogelijkheden tot uitbreiding van het winkelcomplex. Men streefde naar een flexibele opzet, die ruimte bood om de grootte van panden aan te passen aan de aard en de eisen van de winkels. Bovendien bevond zich boven verschillende winkels een extra verdieping, die zowel als winkelruimte als kantoor gebruikt kon worden.

Aan het stedenbouwkundig ontwerp van het stadsdeelcentrum Schalkwijk lag het modernistisch principe van functiescheiding ten grondslag. Het gebied werd uitsluitend bestemd voor voorzieningen en de daarvoor benodigde infrastructuur. Conform de *wijkgedachte* werden voorzieningen die een rol speelden in het alledaags leven (school, kerk, buurtcentrum, huisartsenpraktijk) op buurtniveau gepland. Met uitzondering van de woontoren (Costa del Sol 2-180) werden er binnen het projectgebied geen woningen gebouwd. Het stadsdeelcentrum had een functionele zoning, waarbij het oostelijk deel was bestemd voor de verkeersfunctie, met een hoofdontsluiting via twee bruggen en een omvangrijk parkeerterrein. Het westelijk deel was bestemd als winkelgebied en grotendeels ingericht als voetgangersgebied. Het zuidelijk deel tot slot was bestemd voor enkele bijzondere voorzieningen, zoals een postkantoor en een sporthal. Op de plankaart van het bestemmingsplan 'Stadsdeelcentrum Schalkwijk 1968' is deze functionele indeling van het gebied duidelijk te herkennen.

Bestemmingsplan Stadsdeelcentrum Schalkwijk 1968

4 DE BOUW VAN HET WINKELCENTRUM

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt nader ingezoomd op het concept van het stadsdeelcentrum van Schalkwijk, en dan vooral op het belangrijkste complex hierbinnen, het winkelcentrum. We besteden aandacht aan de kenmerken van het concept, zowel vanuit stedenbouwkundig als vanuit architectonisch perspectief. Ook wordt informatie gegeven over het belangrijkste ontwerpende bureau, dat bij de bouw betrokken was, het architectenbureau Spruit uit Haarlem. In hoofdstuk 5 komen de verschillende complexonderdelen nader aan de orde.

4.2 Architectenbureau Spruit

Het architectenbureau werd opgericht in 1955 in Haarlem door Karl Frank Gottfried ("Goof") Spruit (1921). Het bureau ontwikkelde zich in de jaren zestig tot een landelijk bekend ontwerp bureau, dat veel opdrachten verwierf in de grote uitbreidingsprojecten van de grotere Nederlandse steden en dorpen. Er werden talloze ontwerpen geleverd voor woningbouwprojecten (eengezinswoningen, etage- en hoogbouw, bejaardenflats), dienstencentra, sportvoorzieningen, banken en postkantoren, en allerlei centrumvoorzieningen, zoals buurt- en wijkwinkelcentra. Meer dan eens betrof het grootschalige projecten, waarin architectuur- en stedenbouwkundig ontwerp nauw met elkaar verweven waren.

Het bureau Spruit ontwierp samen met de architecten G.J. van der Grinten en B. van Kasteel en de stedenbouwkundig adviseur Vink het winkel- en kantorencentrum Hoog Catharijne in Utrecht (vanaf circa 1968-1969. Door de groeiende stroom opdrachten besloot Spruit tot een tweede vestiging in Utrecht, waar hij samenwerkte met H.M. de Jong. Het bureau Spruit – De Jong maakte een aantal plannen voor grotere winkelcentra. In 1974 werd een maatschap gevormd en als hoofdvestiging werd Utrecht gekozen. Vier jaar later trad R.W. Heringa toe tot de maatschap. Hij had de leiding over de Haarlemse vestiging.

Het bureau Spruit heeft veel winkelcentra ontworpen, waaronder in de jaren zestig dat van Zwanenburg (1967-1970), in de jaren zeventig (deels in maatschapverband met De Jong) Wagnerplein (Noord) in Tilburg (1972), Sterrenburg in Dordrecht (1973 geopend), Bloemendaal in Gouda (ca 1979-1980), De Greiden in Heerenveen (1973-1983), Lunetten in Utrecht (ca 1980), De Mare in Alkmaar (1984) en Zijdelwaard in Uithoorn (1987).

Twee winkelcentra, die door Spruit zijn ontworpen: boven dat van Zwanenburg uit 1976-1980), bestaande uit laagbouw met winkelgalerijen, en winkelstrips met etagewoningen. Beneden het winkelcentrum van de wijk Lunetten in Utrecht, 1980. Conform de ideeën van de jaren zeventig zijn hier woon- en winkelfuncties nauw met elkaar verweven. Bron: www.googlemaps.com.

4.3 De bouw van winkelvoorzieningen na de Tweede Wereldoorlog

Voor de Tweede Wereldoorlog speelde de winkelsector een beperkte rol in de stedenbouwkundige planning. Winkels werden meestal eenvoudigweg op straathoeken, bij centrale kruispunten en aan belangrijke verbindingswegen gebouwd in steden en dorpen, en werden in het algemeen benaderd als onderdeel van de woonfunctie. Dit gebeurde met een grote mate van vanzelfsprekendheid, geheel vanuit de geldende traditie. Na de oorlog veranderde de benadering echter. Het winkelbedrijf werd nu echt als een aparte functie gezien, en veelal ook als zodanig gepland.

Dit begint al met de grootschalige wederopbouwplannen van zwaar beschadigde nederzettingen. De Lijnbaan in Rotterdam is natuurlijk het bekendste en meest spraakmakende voorbeeld. Hier wordt een echte winkelstraat gebouwd die uitsluitend is bestemd voor voetgangers. Dit is een nieuw fenomeen, dat zoveel succes zal blijken te hebben dat vanaf de jaren zeventig zelfs bestaande oude winkelstraten tot voetgangersgebied werden omgevormd. Er werd gezorgd voor parkeergelegenheid op korte afstand en de bevoorrading van de winkels, die niet zijn gecombineerd met een woonfunctie, geschiedde via servicestraten aan de achterzijde. Ook dit fenomeen werd na de oorlog veel toegepast bij nieuwe winkelstraten. Bij de Lijnbaan is de woonfunctie als het ware 'achteruit geschoven' en in hoogbouw opgenomen. De winkels zijn opgenomen in een eenduidig architectonisch ensemble, waarbinnen de bedrijven zich vrijwel alleen door etalages en reclames onderscheiden. Deze laatste elementen zijn min of meer typisch voor de modernistische stedenbouw (die vooral in de jaren zestig hoogtij vierde): winkels in laagbouw tot ongeveer twee lagen in eenduidige vorm, en daaromheen wonen in hoogbouw.

Ongeveer tot halverwege de jaren zestig werden winkels ook nogal eens gevestigd op de begane grond van een flatgebouw, maar winkeliers waren hier vaak niet blij mee omdat kolommen meestal de winkelruimte doorbraken, terwijl bewoners geluidsoverlast hadden van de bevoorrading.

Nieuwe winkelcentra

Na de oorlog waren de Verenigde Staten het grote voorbeeld, op vrijwel elk denkbaar vlak en dus ook op het gebied van het winkelbedrijf. Winkeliers, bestuurders, projectontwikkelaars en architecten gingen daar op zoek naar voorbeelden omdat men er van overtuigd was dat Amerika het toekomstbeeld voor Europa zou leveren. Men raakte zeer onder de indruk van de grote, luxueuze *shopping malls* met ruime parkeerterreinen en zelfs parkeergarages, die daar in de buitenwijken waren te vinden.

Twee voorbeelden van “moderne” winkelcentra uit de jaren zestig: Presikhaaf in Arnhem (boven) en Indeboogaard in Rijswijk (beneden). Details ansichtkaarten par.collectie.

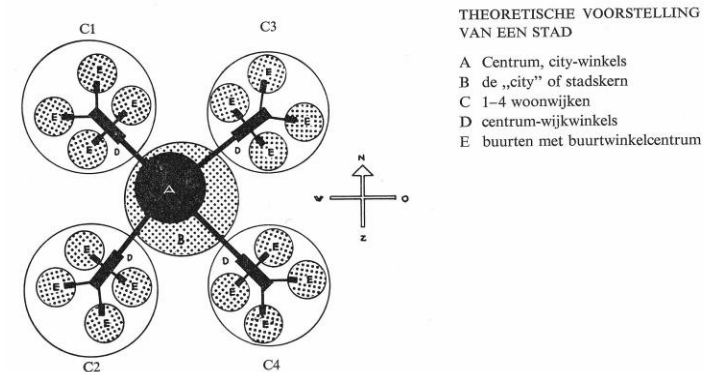
Maar velen schrokken ook van het beeld van veel binnensteden, die er desolaat bijlagen omdat de winkels daar waren weggetrokken omdat ze daar slecht bereikbaar waren voor de autorijdende consument, die zijn voertuig stevast zo dicht mogelijk bij de winkel wenste te parkeren. Dit schrikbeeld droeg er toe bij dat in Nederland toch altijd meer aandacht is gebleven voor de binnenstad en zijn verzorgende functie.

Uitdrukkelijk werden er ook nieuwe buurt- en wijkverzorgende winkelcentra gepland in de vele nieuwe buitenwijken die werden gebouwd om de snel groeiende bevolking op te vangen en mensen ruimer te huisvesten, maar steeds werden deze centra benaderd als aanvulling op het stadscentrum, dat een meer centrale verzorgende functie kreeg toebedeeld.

Dit hangt samen met het leidende principe van de stadsuitbreidingen in de naoorlogse periode: de 'wijkgedachte'. In de internationale modernistische stedenbouw van de naoorlogse periode was het primaire uitgangspunt dat de eenheid van de uitbreidingswijk min of meer zelfstandig was. Het principe was dat alle voorzieningen voor het dagelijks leven aanwezig zouden zijn, zoals sportfaciliteiten, park, onderwijsvoorzieningen, bibliotheek, horeca, bioscoop en natuurlijk ook winkels. Dit kwam mede voort uit het idee dat de wijk een hechte sociale structuur moest kunnen bieden: men moest zich er echt thuis kunnen voelen, ongeacht tot welke leeftijdsgroep men behoorde.

De wijken werden verdeeld in buurten. Deze hadden bij voorkeur elk een eigen buurtwinkelcentrum waar de dagelijkse levensbehoeften te koop waren. Het wijk- of stadsdeelwinkelcentrum moest bij voorkeur echter zaken met een groter verzorgingsgebied bevatten, zoals supermarkten, kleine warenhuizen, en winkels in huishoudelijke apparaten, meubels, kleding en furnituren. Echte speciaalzaken waren in het stadscentrum te vinden. Aan de stadsdeelcentra werden naast winkels vaak ook nog andere "bovenwijkse" voorzieningen toegevoegd, zoals sportfaciliteiten, een postkantoor, een politiebureau, een bioscoop en kantoorfuncties.

Voor de opzet van nieuwe winkelcentra keek men echter wel degelijk naar Amerikaanse voorbeelden. Projectontwikkelaars leerden zakelijke lessen, en ontwerpers architectonische. Een belangrijk aspect van de gemeenschappelijke ruimte van de winkelcentra was dat deze zo veel mogelijk exclusief voor voetgangers was bestemd, waarvoor 'servicestraten' (of 'expeditiestraten') langs de achterzijde moesten worden gelegd, en dat het publiek werd beschermd tegen weer en wind, door middel van luifels en overkappingen, en aan de uiteinden omhoekende winkelstraten.

Schematische voorstelling van de ideale structuur van winkelcentra in de stad, volgens Fledderus (zie literatuur).

Het eerste grote modernistische winkelcentrum naar Amerikaans voorbeeld werd in Nederland gebouwd in een nieuwe buitenwijk in Amstelveen (1956-65), naar ontwerp van een consortium van architecten, waaronder P. Zanstra, E.F. Groosman en Van den Broek & Bakema. Enige jaren later werkten de eerste twee ook aan het ontwerp van het winkelcentrum Presikhaaf in de gelijknamige nieuwbouwwijk in Arnhem. Deze winkelcentra kregen naast winkels ook horecagelegenheden, een bioscoop, voorzieningen als crèche, postkantoor en bibliotheek, een groot parkeerterrein en een benzinestation. En het geheel werd aangekleed met zaken als een fontein, een plantsoen en een kunstwerk in de openbare ruimte. Al met al ging het zo, in tegenstelling tot in de VS, niet meer om zuiver commerciële centra, maar werd er ook een meer sociaal en algemeen verzorgend aspect aan meegegeven. Daarbij was het stadsdeel- en winkelcentrum niet een volledig op zichzelf staand gegeven, zoals de nogal naar binnen gekeerde Amerikaanse voorbeelden, maar werd de structuur zoveel mogelijk verweven met de omliggende wijken. Dit resulteerde vaak in vrij transparante, open constellaties van gebouwen, met uitnodigende entrees met pleintjes en kiosken, doorzichten en verkeersstructuren door het gebied.

Winkelcentrum Presikhaaf in Arnhem, eind jaren zestig (foto part. Collectie).

Organisatie

Voor de bouw van winkelcentra werd er meestal veel overleg gevoerd tussen overheden, institutionele beleggers, projectontwikkelaars en winkeliers. Deze laatste hadden een invloedrijke spreekbuis in de vorm van het Centraal Orgaan ter bevordering van de bouw van Middenstandsbedrijfspannen (COM), met name in de persoon van econoom A.W. Luijckx. Ook de grootwinkelbedrijven zoals HEMA, V&D en Albert Heijn waren bereid in nieuwe winkelcentra te investeren. In het algemeen waren zij beducht voor te veel invloed van de projectontwikkelaars.

In de nieuwe winkelcentra werden de grotere bedrijven als supermarkten en warenhuizen bij voorkeur min of meer aan de uiteinden gesitueerd, met ertussen kleinere winkels, zodat deze 'trekkers' de loop in het tussenliggende gebied zouden versterken.

In 1966 werd de Stichting Ontwikkelingsbureau Winkelcentra opgericht. Deze stichting werkte intensief samen met de Bijenkorf, C&A, V&D en de Nederlandsche Middenstands Financieringsmaatschappij, en trachtte onder andere om overheden te overtuigen om meer ruimte voor winkels te plannen in nieuwe woonwijken. Rond 1970 was er echter sprake van een zeer snelle markttuitbreiding van de

supermarkten. Hierdoor waren buurtwinkelcentra soms al verouderd als ze werden opgeleverd. Blijkbaar kon ook de SOW deze ontwikkeling niet voorzien.

In de periode 1945-65 werden er in Nederland 415 nieuwe winkelcentra gebouwd. Zeventig procent hiervan bevatte tien tot dertig winkels. Twee centra bevatten meer dan 75 winkels. In de vijf jaar daarna volgden nog minstens 28 nieuwe centra. Vanaf ongeveer 1960 werden er minder kleine buurtwinkelcentra gebouwd, omdat toen reeds de schaalvergroting in het winkelbedrijf voelbaar werd. Ook ging het publiek klaarblijkelijk minder bezwaar zien in het afleggen van een grotere afstand, om te kunnen profiteren van lagere prijzen en meer keuze. Het groeiende fiets-, brommer- en autobezit speelde daar uiteraard in mee.

Een belangrijke voorwaarde die in de naoorlogse periode voor winkelcentra en winkelruimten gold was de flexibiliteit van de ruimte. Ontwikkelaars en winkeliers willen ruimtes die ze qua inrichting kunnen aanpassen aan veranderende winkelconcepten, en die ze bij voorkeur ook kunnen uitbreiden als dat nodig is. Muren, trappen, vaste leidingen en kolommen zijn hierbij alleen maar lastige hindernissen, die zo veel mogelijk vermeden dienen te worden. Skeletbouw in staal of beton was dus de voor de hand liggende oplossing. Grootwinkelbedrijven streefden ernaar om een standaard-moduulmaat voor het skelet in te voeren, zodat ze ook min of meer standaard inrichtingsplannen konden gebruiken. In het algemeen groeide de vraag na de oorlog in de richting van steeds grotere winkelruimten.

Algemeen

Direct na de oorlog was er sprake van grote materiaalschaarste. Met name staal was schaars, mede omdat de hoogovens waren ontmanteld door de Duitsers, zodat in plaats daarvan vaak noodgedwongen nog hout werd gebruikt, hoewel ook dat vrij schaars was. In 1947 kondigde de regering zelfs een bouwstop van drie maanden af voor industriële projecten, omdat de woningbouw te langzaam op gang kwam. Een jaar later zorgde de Marshall-hulp er echter voor dat de materiaalschaarste voor de bouw afnam.

Gedurende de hele naoorlogse periode werden er nieuwe bouwtechnieken en bouwmaterialen ontwikkeld. Asbestcement-platen deden hun intrede, multiplex en spaanplaat waren nieuwe houtproducten en kozijnen en ramen werden steeds vaker in aluminium uitgevoerd. Voorgespannen beton, dat in de fabriek was voorgespannen en gegoten, werd kort na de oorlog omarmd als materiaal dat grote overspanningen en snelle bouw mogelijk maakte.

Voorgespannen beton was bij uitstek een materiaal dat hoorde bij het bouwproces als assemblage van geprefabriceerde elementen. Het gebruik van prefabricage werd gestimuleerd door de overheid en studiegroepen, maar toch kwam het met moeite van de grond, om pas rond het midden van de jaren 'zestig echt gemeengoed te worden. Gevel-, dak- en vloerplaten, kolommen, moerbalken, spanten en complete raampartijen werden geprefabriceerd in speciaal gebouwde fabrieken, en op de bouwplaats geassembleerd tot bouwwerken die op moduulsystemen waren ontworpen, al dan niet volgens compleet voorgekookte bouwsystemen.

Al met al valt echter te stellen dat bij de bouw van winkelpanden en –centra in toenemende mate skeletten van staal of beton werden toegepast, die worden ingevuld of bekleed met vliesgevels van glas op de begane grond en plaatmateriaal (natuursteen, beton kunststof of staal) erboven. De dakconstructies worden steeds platter en lichter, waardoor spantconstructies ook lichter en eenvoudiger worden. Steeds vaker vormen simpele liggers van voorgespannen beton of staalprofielen de dragers van het dak. Daaronder worden vanaf de jaren 'zestig vaak systeemplafonds gehangen, die kabels en leidingen verbergen. Voor de grotere winkelcentra bood de gemakkelijk uit te breiden en te wijzigingen staalskeletbouw veel uitkomst. Wanneer geen bovenverdiepingen of etagebouw noodzakelijk waren kon worden volstaan met relatief lichte en snel te bouwen constructies.

Ten slotte

Al in de jaren zeventig veranderden de ideeën over sfeer, gezelligheid en schoonheid zodanig dat de architectonische vormgeving van winkel en winkelcentra uit de naoorlogse periode doorgaans niet meer als voldoende werd ervaren. De meeste winkels en winkelcentra werden min of meer ingrijpend *gerestyled* of verbouwd. Winkelcentra werden vaak geheel overkapt met staal en kunststof, straatmeubilair werd vervangen, sierbestratingen werden aangelegd, en de kleurstelling werd opgefleurd. De binnenruimte werd vaak afgesloten met tochtdeuren, die buiten winkeltijden soms geheel op slot gingen.

4.4 Het concept van bureau Spruit

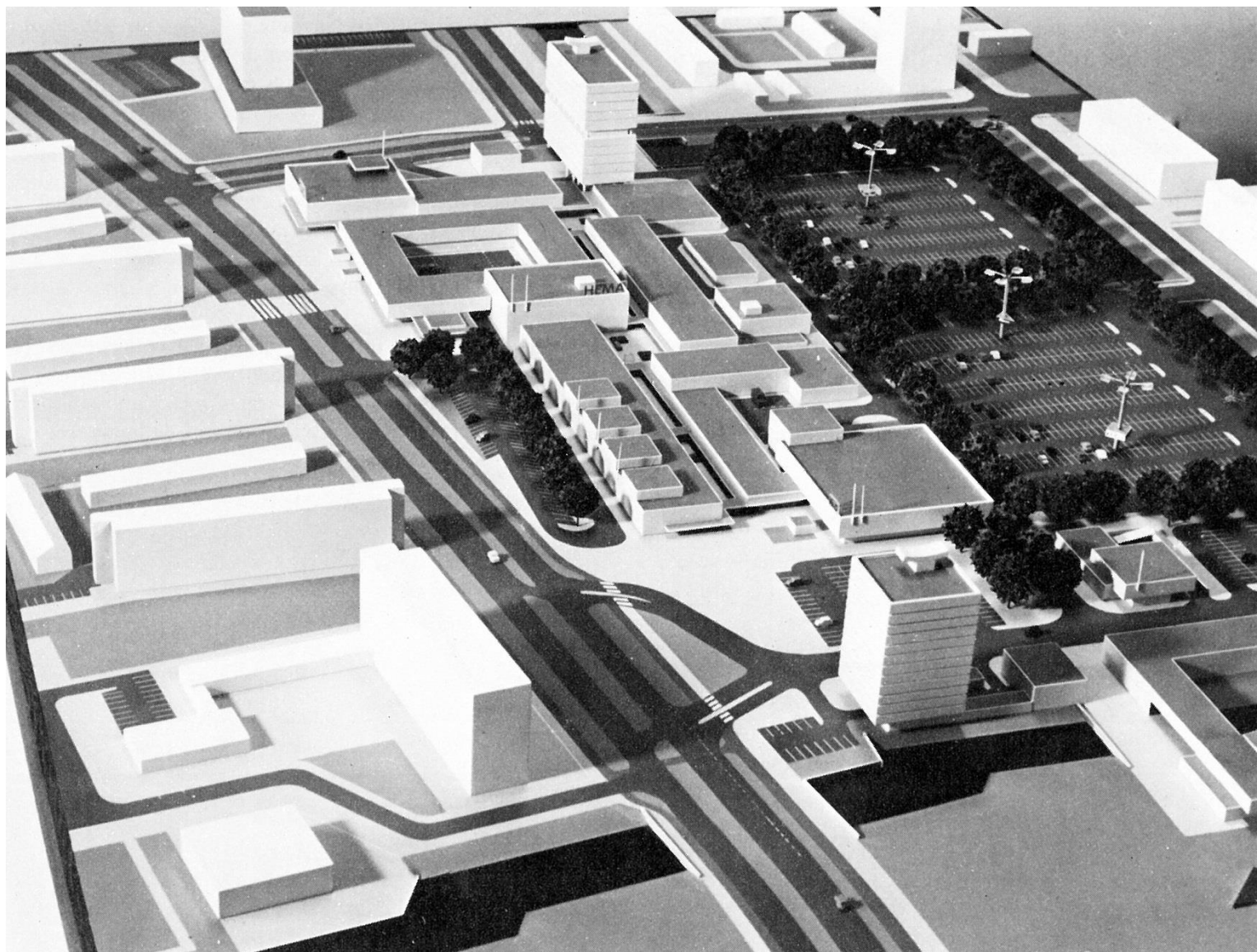
Het winkelcentrum van Schalkwijk is onderdeel van het stadsdeelcentrum, dat midden jaren zestig werd ontwikkeld voor de nieuwe uitbreidingswijk Schalkwijk. Het concept voor het centrum past helemaal binnen de ideeën van de modernistische naoorlogse stedenbouw, waarin, zoals boven beschreven, het stadsdeel werd opgevat als een zelfstandig functionerend woongebied, waarin het voorzieningenniveau werd afgestemd op de buurten, de wijken en het grote

Het stadsdeelcentrum in aanbouw, circa 1970, gezien naar het noordwesten (Nationaal Archief, inv.nr. 480018-014).

Het Winkelcentrum tijdens de bouw in 1970 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20070)

Maquette ontwerp winkelcentrum in 1970. Illustratie uit Blijstra, p.247

geheel. Een strikte scheiding van functies was daarbij essentieel en het stadsdeelcentrum was dé plek van samenkomst op stadsdeelniveau.

Anders dan bij veel andere grote wijkwinkelcentra is de functiescheiding wonen-winkelen in Schalkwijk ver doorgevoerd. Werden in veel andere nieuwe centra woning- en winkelblokken nog vaak gecombineerd, in Schalkwijk bleef de woonfunctie beperkt tot één in de periferie staande woontoren met bejaardenflats. De bouwmassa van het winkelcentrum, in kern grotendeels opgezet in staalskeletbouw, kon dan ook laag gehouden worden, waardoor complexe kolommenstructuren niet noodzakelijk waren.

In deze strikte functiescheiding was het winkelcentrum Schalkwijk in vergelijking met de andere in de tweede helft van de jaren zestig bedachte centra redelijk vooruitstrevend.

Nog geheel in de geest van het naoorlogse modernisme, waarin licht, lucht en ruimte een belangrijke rol speelden in het ontwerp, is het open karakter van de winkelstraten en -pleinen. Deze waren niet overkapt, alleen brede luifels boden bescherming tegen regen en zon. Bij de voltooiing van het centrum in 1971 was dit eigenlijk al een ouderwetse oplossing geworden. In de periode rond 1970 werd druk gewerkt aan het volledig overdekte winkelcentrum Hoog Catharijne in Utrecht. In de loop van de jaren zeventig en tachtig werden veel oudere winkelcentra alsnog van een overkapping voorzien. Schalkwijk volgde pas in het begin van de jaren negentig.

Megastructuur

Het concept van het winkelcentrum Schalkwijk is dat van een voor de moderne architectuur en stedenbouw van de jaren zestig typerende “megastructuur”, waarbij verschillende functies (winkels, restaurants, bibliotheek, kantoorruimten, kiosken, verblijfsruimten, verkeers-, parkeer- en expeditiestructuren), gebouwtypen, binnen- en buitenruimten in één samenhangende structuur zijn ondergebracht, met een eigen infrastructuur. Enerzijds was het winkelcentrum een op zich zelf staande structuur, met een eigen functionele binnenwereld, anderzijds werd het complex op allerlei manieren met de buitenwereld verknoopt: via de vele ingangen en doorgangen, waarmee het centrum was opgenomen in de voetpadenstructuur van Schalkwijk, anderzijds met de in de buitenzijden van het complex omhoekende winkels en de uitnodigende weidse entrees met verspreid staande kiosken, zitgelegenheden, etc. De torens maken onderdeel uit van het patroon van hoogbouwaccenten in de gehele wijk.

Eén van de tweelaags bouwdelen tijdens de bouw in 1970 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20071)

Bouw van het winkelcentrum, gezien naar het westen, 1970 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20068)

De oorspronkelijke architectonische vormgeving van het winkelcentrum wordt gekenmerkt door een sober modernisme, waarbij het spel van lage en hogere volumes met architectonische accenten op de hoeken en de torenaccenten, verspringende luifels en terugliggende puien het beeld sterker bepalen dan de sobere en terughoudende materialisering en detaillering. De doorgaande horizontale lijnen van luifels, dakopbouwen en vensterreeksen in de tweelaagse volumes zijn de verbindende elementen, die de blik (althans vóór bouw van de overkapping) leidden naar de hoge torenaccenten in de omgeving. Dakranden en de bovengevels van de tweelaags volumes, die zijn opgetrokken in staalskeletbouw, zijn bekleed met uniforme rechthoekige betonnen platen (met steenslagtoevoeging), die mede de venstermaten bepalen. De tussenliggende naden vormen zeer eenvoudige decoratieve elementen hierin.

Het ontwerp van Spruit stond geheel in het teken van het gebruik van winkeliers en bezoekers: het geheel was door de module-achtige opzet en het vrijwel ontbreken van bovenverdiepingen die extra kolommen in de winkelruimten noodzakelijk zouden maken, vrij indeelbaar en gemakkelijk uit te breiden. De drie warenhuizen in het geheel (de C&A, de HEMA en de V&D) liggen op belangrijke knoop- of entreepunten in het winkelcentrum en hebben een verbijzonderde vormgeving, niet zozeer in de volume-opbouw als wel in een sober-decoratieve gevelbehandeling. De V&D kreeg een sterk afwijkende vormgeving door de plastisch gevormde gevels met bekleding van spiegellende platen.

Bijzondere aandacht was er voor de entreegebieden, waar met betonplaten beklede kappen een soort poorten vormden, een grens tussen buiten en binnen. Dit overgangsgedebiet werden ook nog eens gemarkeerd door enkele vrijstaande kleine volumes (kiosken) en elementen als zitbanken en bloembakken.

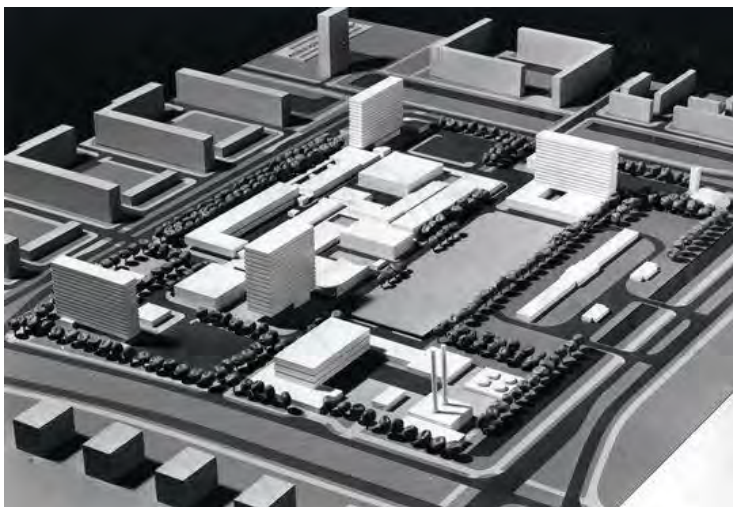
In de boven beschreven onoverdekte opzet, functiescheidingen en architectonisch idioom vertoont winkelcentrum Schalkwijk veel parallellen met het winkelcentrum Overvecht in Utrecht, dat in exact dezelfde periode werd ontworpen en gebouwd (1969-1970), door architect Herman Bakker, en met het vanaf 1967 gerealiseerde winkelcentrum Kanaleneiland, eveneens in Utrecht. Dit laatste werd echter wel gecombineerd met verschillende typen woningen in etagebouw. Bureau Spruit heeft aan de totstandkoming van dit winkelcentrum meegewerkt.

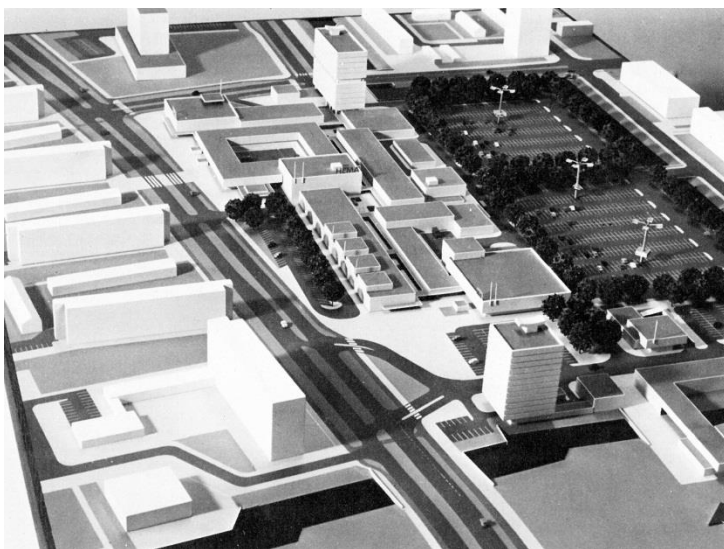
Het stadsdeelcentrum Schalkwijk gezien in zuidelijke richting. Bron: www.haarlemsdagblad.nl.

Impressie van een van de entrees van het winkelcentrum, circa 1970. Illustratie uit Blijsta, p.248

Winkelcentrum Overvecht in Utrecht, in maquette en vanuit het zuidwesten, in 1990 (Utrechts Archief, catalogusnr.75285).

Winkelcentrum Kanaleneiland in Utrecht, 1972 (Utrechts Archief, catalogusnr.122667).

Boven: winkelcentrum Overvecht in maquette, en daaronder Schalkwijk (Blijstra p.247). Beide centra vertonen veel parallellen: onder meer in de situering ter zijde van de middenas van het terrein, met groot flankerend parkeerterrein; in de massa-opbouw met één- en tweelaags volumes, hoogbouwaccenten onoverdekte winkelstraten, de schakeling van de bouwvolumes, de combinatie met individuele gebouwen, de watersingel met bruggen en de verkeersstructuren.

Opening van het winkelcentrum in 1971 (Noord Hollands Archief Hrlm-20065 en Hrlm-20059).

Entree bij de Hema, aan de westzijde van het winkelcentrum, circa 1971 en het parkeerterrein aan de oostzijde (op de voorgrond de V&D) in 1974 (Noord-Hollands Archief Hrlm-22058 en Hrlm-20054).

Het postkantoor en het bijkantoor van het Haarlems Dagblad rond 1975 (Nationaal Archief inv.nr. 480018-007).

Weekmarkt op het parkeerterrein aan de oostzijde van het centrum, gezien naar het zuiden in 1977 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20066).

Impressies van het winkelcentrum in 1978, boven de westelijke entree bij de C&A, beneden de zuidelijke entree bij de V&D. Beide foto's geven een goede indruk van de oorspronkelijke opzet en detaillering van de architectuur (Noord-Hollands Archief JosF19780622-30 en JosF19780622-32).

Winkelcentrum, westzijde, bij entreegebied Hema, in 1978 (Noord-Hollands Archief JosF19780622-28).

Impressies van het winkelcentrum in 1978, boven het oostelijke parkeerterrein, beneden één van de binnenpleinen in zuidelijke richting (Noord-Hollands Archief JosF19780622-25 en JosF19780622-27).

Winkelcentrum vanaf de Europaweg in noordoostelijke richting, 1980 (Noord-Hollands Archief Hrlm-20043).

5 DE GEBOUWEN CATALOGUS

In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op de verschillende gebouwen en complexen in het projectgebied. Per gebouw / complex wordt een korte karakteristiek en duiding van de architectuur gegeven en wordt ingegaan op de belangrijkste bouwkundige ontwikkelingen ná de tot stand koming ervan. Hierbij wordt de nummering van de hiernaast afgebeelde kaart aangehouden.

De cultuurhistorische waardering van de gebouwen / complexen is terug te vinden in paragraaf 6.4.

01 Het winkelcentrum	
Adres	Andalusië, Mentonpassage, Nice Passage, Rivièradreef, Rivièraplein
Ontwerp- / bouwjaar	1967-1969 / 1970-1971
Architect	Architectenburo ir. K.F.G. Spruit n.v.

Karakteristiek

Het winkelcentrum bevindt zich in het noordwestelijke deel van het stadsdeelcentrumgebied en heeft een noord-zuid gerichte oriëntatie.

Het complex bestaat een groot aantal geschakelde, merendeels eenlaags volumes aan een eenvoudig netwerk van straten, die in het hart swastikavormig samen komen bij een rechthoek plein. Aan de uiteinden van de “hoofdstraat”, de Rivièradreef liggen ook pleinen, met vertakkingen naar oost-westgerichte winkelstraten (noordzijde) en doorgangen naar de zuidelijke entrees. Op de verschillende hoekpunten liggen tweelaags volumes, die in het oorspronkelijke ontwerp markante accenten vormden in het ontwerp. Bij de entreegebieden en aan het centrale hoofdplein liggen grotere warenhuizen, die in ontwerp en schaal duidelijk afwijken van de winkelstraten (zie de nummers 2, 3 en 4). Ten noorden en ten zuiden van het winkelcentrum vormen respectievelijk een kantoorstoren en een woontoren belangrijke landmarks in het centrumgebied en in de wijken daaromheen. Het winkelcentrum is thans overdekt maar was dat in de oorspronkelijke vorm niet. De stalen overkappingen met lichtstraten, bij de renovatie in het begin van de jaren negentig gerealiseerd, zijn naar buiten toe doorgezet en vormen hier tevens de nieuwe entreeportalen.

Het ontwerp van het winkelcentrum is van de hand van het Haarlemse architectenburo van ir. K.F.G. Spruit, uit de jaren 1967-1969. Het bureau ontwierp ook de drie warenhuizen (nrs. 2, 3 en 4) die als integrale onderdelen van het project moeten worden gezien, maar wel een eigen vormgeving kregen en ongeveer gelijktijdig zijn gerealiseerd. In de entreegebieden werden vrijstaande kiosken gerealiseerd en ook aan de oostzijde bevinden zich enkele vrijstaande volumes, die in de openingen van de expeditiepleinen en –straten zijn geplaatst.

Begin jaren negentig is het winkelcentrum aan de noordoostzijde uitgebreid, waarbij het noordelijke deel van het parkeerterrein werd ingevuld. Aan de zuidzijde is toen het Rivièraplein overkapt, waarbij de V&D naar het zuiden werd uitgebreid en aan de westzijde nieuwe winkelruimte werd gecreëerd. Al eerder was hier ruimte voor een nieuwe kiosk geschapen.

Concept en vormgeving

Het concept van het winkelcentrum is dat van een voor de moderne architectuur en stedenbouw van de jaren zestig van de vorige eeuw typerende megastructuur, waarbij verschillende functies (winkels en restaurants, bibliotheek, kantoorruimten, kiosken, verblijfsruimten, verkeers-, parkeer- en expeditiestructuren), gebouwtypen, binnen- en buitenruimten in één

samenhangende structuur zijn ondergebracht, met een eigen infrastructuur.

De oorspronkelijke architectonische vormgeving van het winkelcentrum wordt gekenmerkt door een sober modernisme, waarbij het spel van lage en hogere volumes met sterk op de hoeken en de torenaccenten, verspringende luifels en terugliggende puien het beeld sterker bepalen dan de sobere en terughoudende materialisering en detaillering. De doorgaande horizontale lijnen van luifels, dakopbouwen en vensterreeksen in de tweelaagse volumes zijn de verbindende elementen, die de blik (althans voor bouw van de overkapping) leidden naar de hoge torenaccenten in de omgeving. Dakranden en de bovengevels van de tweelaags volumes, die in staalskelet zijn opgezet, zijn bekleed met uniforme rechthoekige betonnen platen (met steenslagtoevoeging), die mede de venstermaten bepalen. De tussenliggende naden vormen zeer eenvoudige decoratieve elementen hierin. H

Het ontwerp van Spruit stond geheel in het teken van het gebruik van winkeliers en bezoekers: het geheel was door de module-achtige opzet en het vrijwel ontbreken van bovenverdiepingen die extra kolommen in de winkelruimten noodzakelijk zouden maken, vrij indeelbaar en gemakkelijk uit te breiden. De drie warenhuizen in het geheel (de C&A, de HEMA en de V&D) liggen op belangrijke knoop- of entreepunten in het winkelcentrum en hebben een verbijzonderde vormgeving, niet zozeer in de volume-opbouw als wel in een sober-decoratieve gevelbehandeling. In de entreegebieden werden enkele vrijstaande volumes (kiosken) gerealiseerd, in de vroegste periode in samenhang met de architectuur van het winkelcentrum. In later tijd werd in stijl afgeweken.

Wijzigingen

De oorspronkelijke architectonische uitstraling van het winkelcentrum is sterk veranderd door enkele grootschalige ingrepen. In de eerste plaats bepaalt de nadrukkelijk aanwezige overkapping, aangebracht in 1992 van alle winkelstraten en de pleinen nu het beeld. Hierdoor zijn de oorspronkelijke heldere horizontale belijningen van de een- en tweelaags volumes slecht leesbaar geworden en is het beeld van de verspringende bouwmassa's amper meer te zien. De hoge torenaccenten aan de randen van het winkelcentrum zijn vanuit winkelstraten en pleinen niet meer te zien. Luifels en dakranden zijn veelal vernieuwd of bekleed met modern plaatmateriaal en vrijwel alle winkelpuizen zijn al eens vernieuwd. De entrees zijn sterk veranderd door de stalen portalen, die in samenhang met de overkapping werden ontworpen. Aan de noordoostzijde en de zuidzijde zijn nieuwe bouwvolumes geplaatst en is de oorspronkelijke structuur uitgebreid.

Voorts is de oorspronkelijke inrichting van straten en pleinen volledig vernieuwd, waarbij de oude interne bestratingen en aankleding met banken en aansluitende bloembakken van basaltblokken zijn verdwenen.

Bij de meeste nog bestaande oorspronkelijke gevels met betonnen plaatafwerking is deze laatste in het recente verleden donkerbruin geverfd, waardoor de heldere functionalistische materialisering geweld is aangedaan.

Exterieur winkelcentrum vanuit het zuiden, met zicht op de kantooortoren en de in 1992 gerealiseerde uitbreiding met entree.

Exterieur winkelcentrum, westzijde Europaweg, met sterk gewijzigde of nieuwe aanbouwen en aankappingen.

Exterieur winkelcentrum, oostzijde, met expeditiestraten. Hier is de oorspronkelijke architectuur in het zicht gebleven.

Exterieur winkelcentrum, oostzijden, met expeditiestraten en vrijstaand paviljoen.

Exterieur winkelcentrum, westzijde.

Exterieur winkelcentrum, zuidzijde met in 1992 en later toegevoegde bouwdelen, die in sfeer, materiaal- en kleurgebruik sterk afwijken van de oorspronkelijke architectuur.

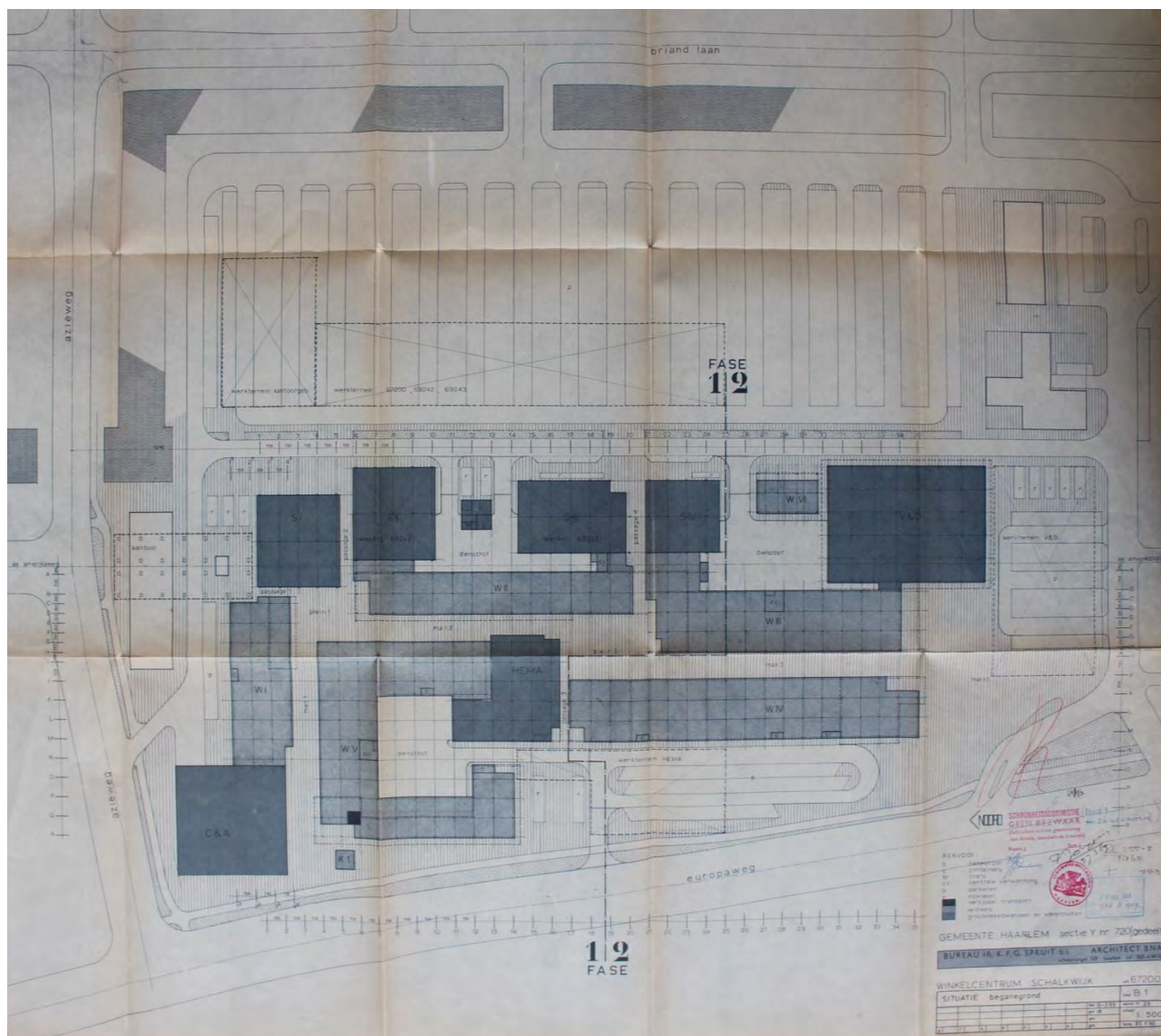

Exterieur winkelcentrum, gemoderniseerde entrees aan de oostzijde (boven) en noordzijde (beneden).

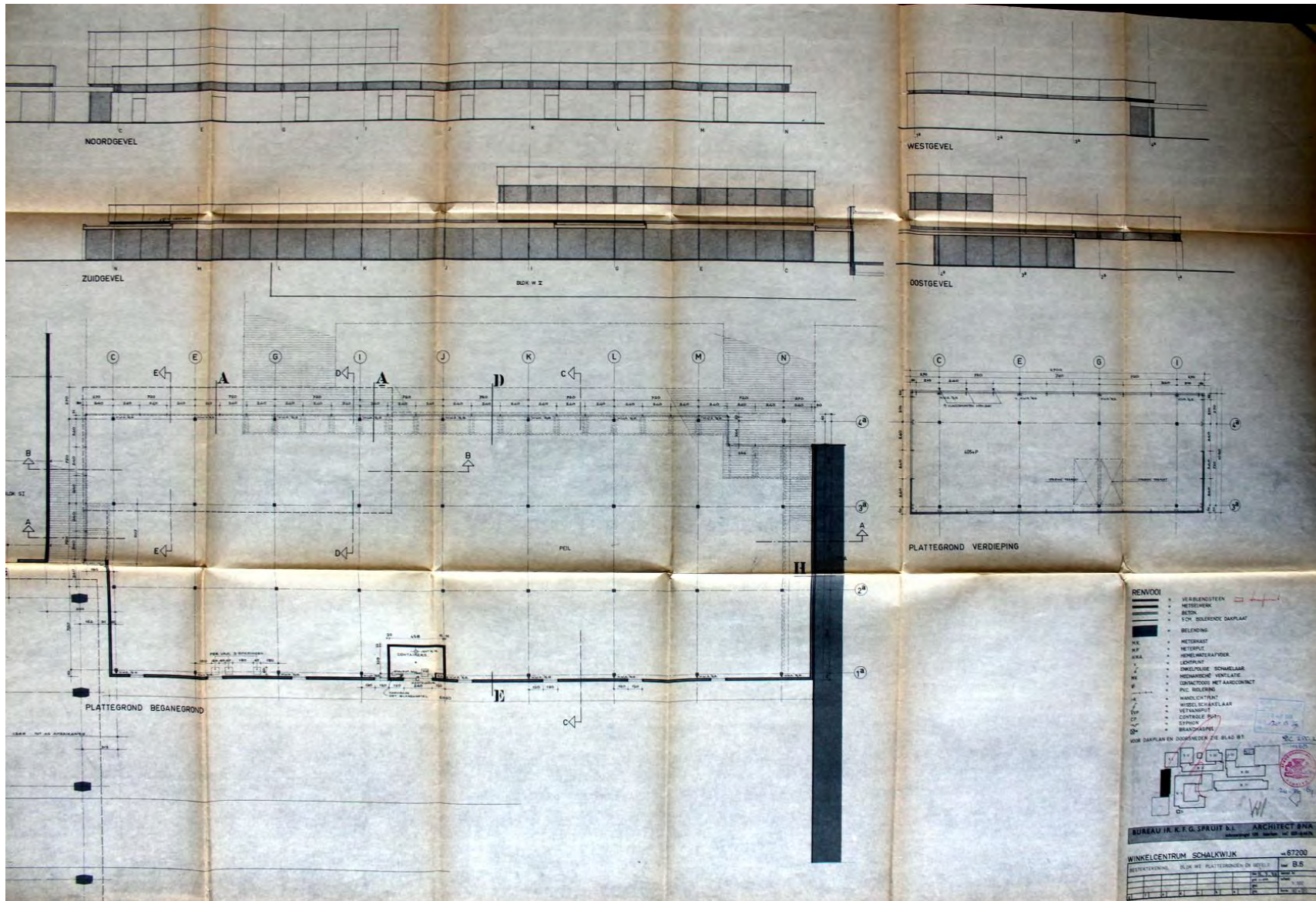
Interieur winkelcentrum, met overdekte straten. De bruin geschilderde geveldelen behoren tot de oorspronkelijke architectuur.

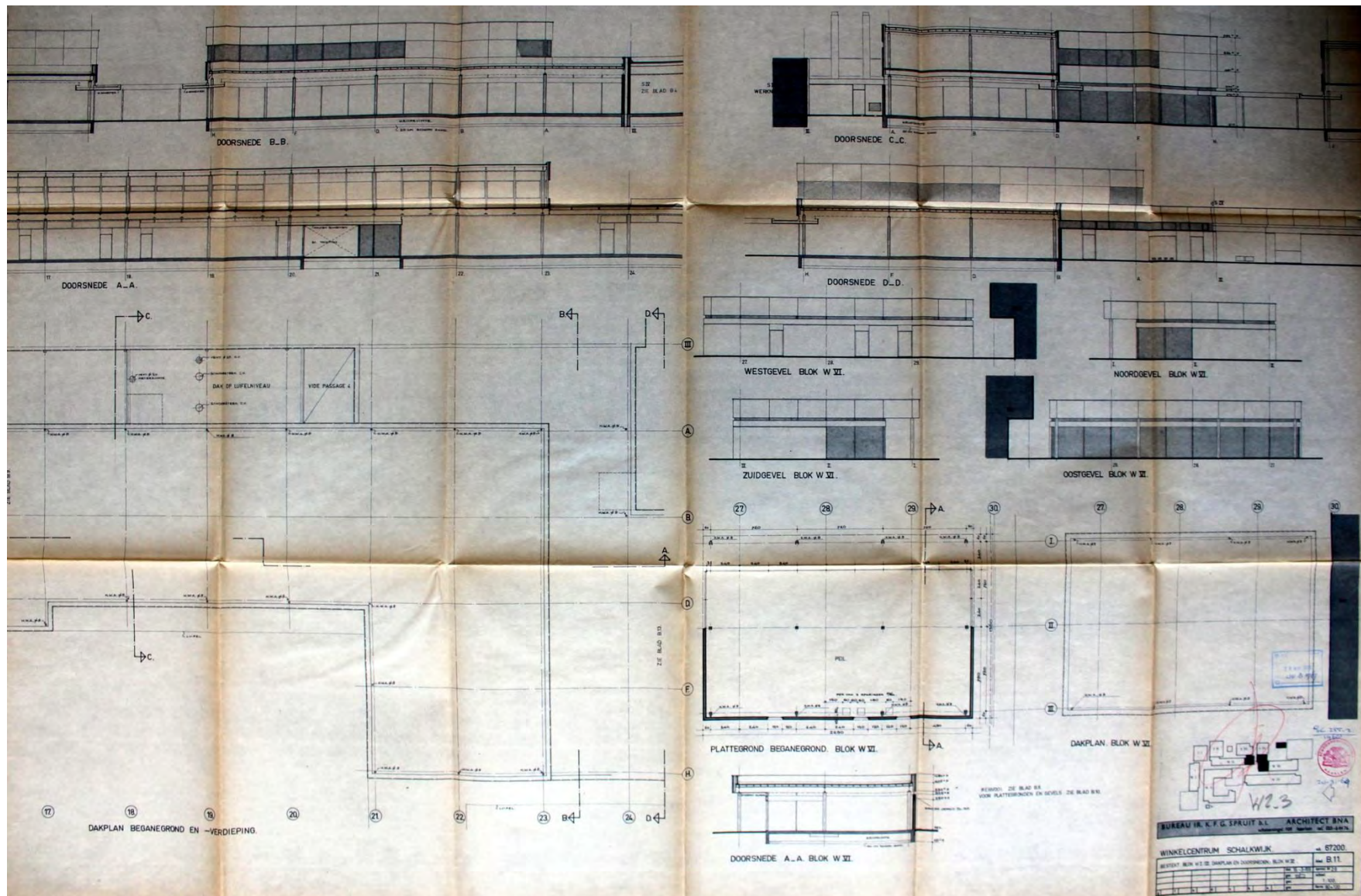

Interieurimpressies winkelcentrum met centraal plein (links en rechts boven) en zuidelijke straat naar het noorden (beneden)

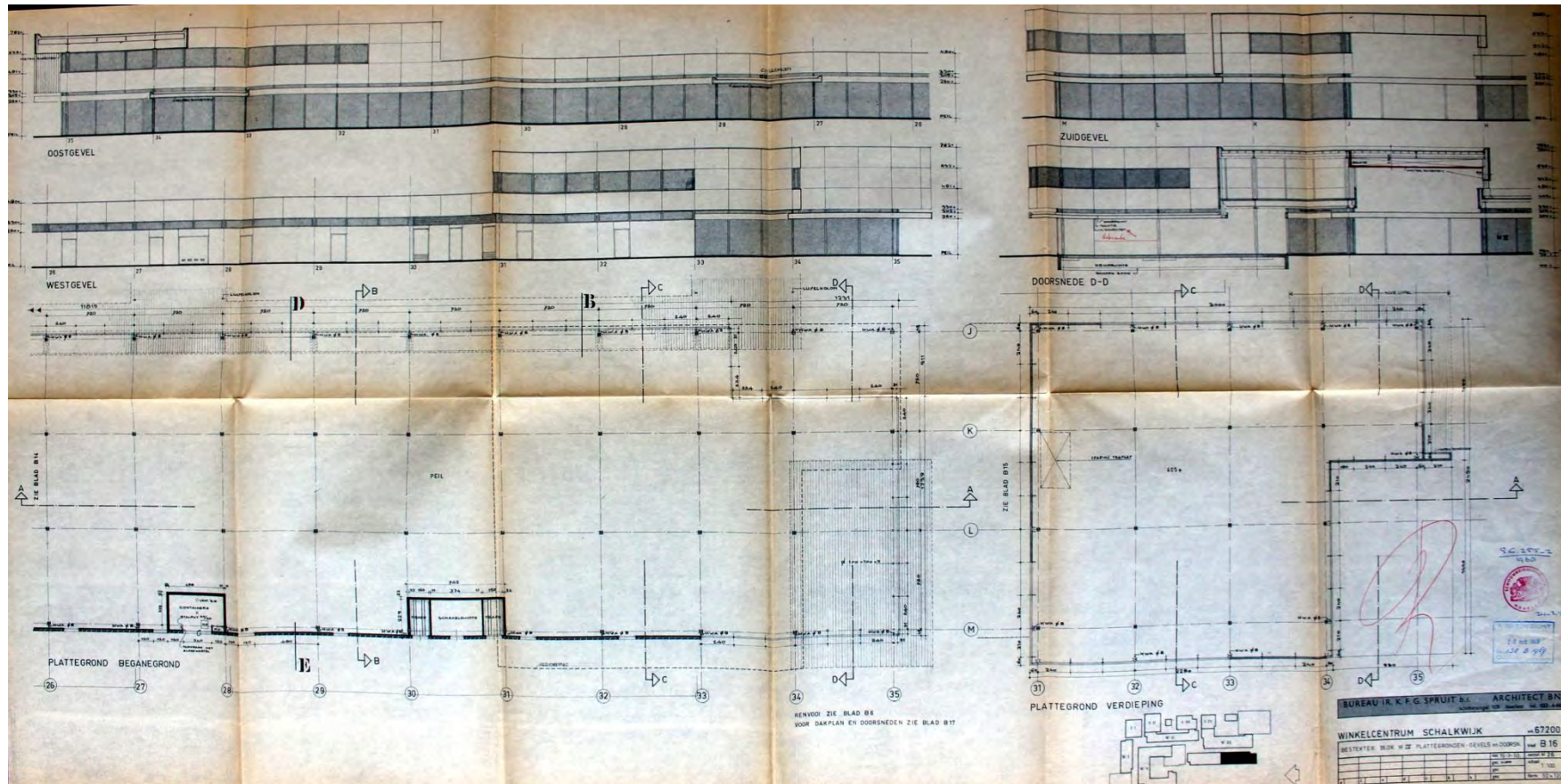

Bouwtekening situatie begane grond, 1969 (Noord-Hollands Archief). Het noorden ligt links.

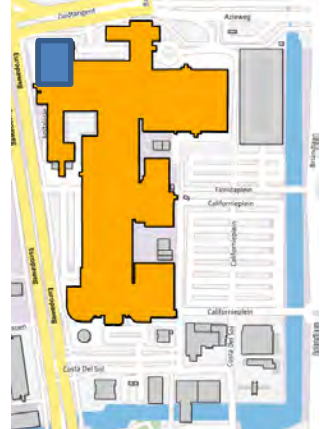
Bouwtekening doorsnedes en aanzichten noord- en westgevel, 1969 (Noord-Hollands Archief)

Bouwtekening aanzichten oost-, west- en zuidgevel, + plattegronden, 1969 (Noord-Hollands Archief)

02 C&A	
Adres	Rivièradreef 1
Ontwerp- / bouwjaar	1971
Architect	Architectenburo ir. K.F.G. Spruit n.v.

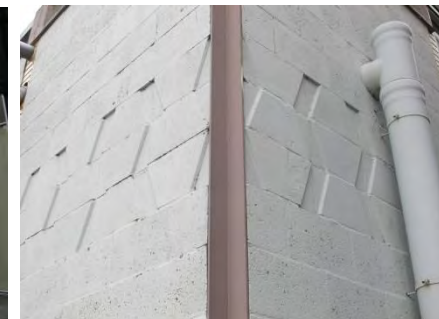
Karakteristiek

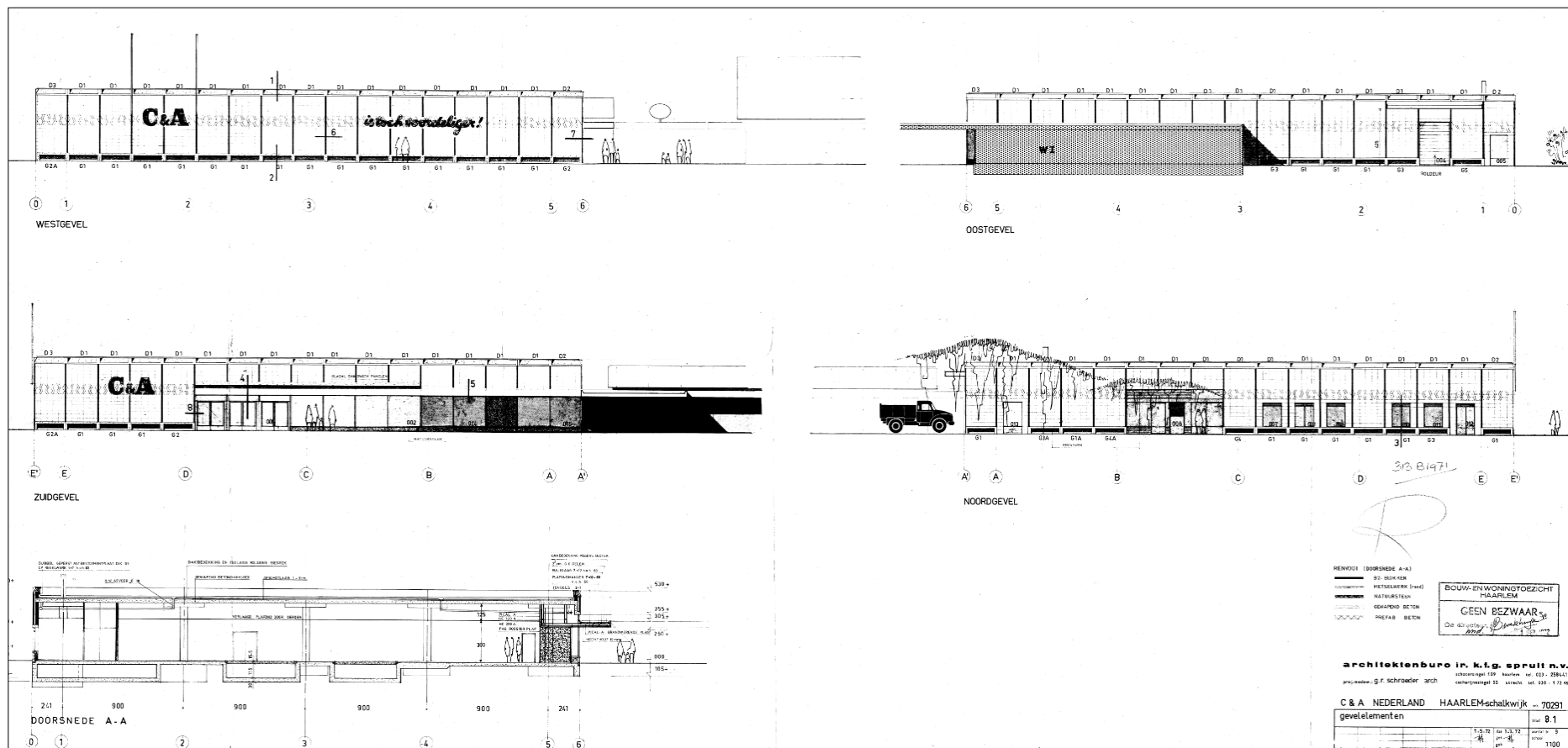
Het complexonderdeel, waarin sinds de bouw van het winkelcentrum de C&A is gevestigd, is één van de drie warenhuizen, waarvoor een apart ontwerp werd geleverd door architectenbureau Spruit.

Het warenhuis ligt in de noordwesthoek van het winkelcentrum, aan de noordwestelijke entree en markeert de hoek van het complex aan de Aziëweg en de Europaweg.

Het bouwdeel heeft een rechthoekige plattegrond, oorspronkelijk één hoge bouwlaag en een plat dak. De gevels bestaan uit een betonnen plint met gebosseerde panelen, en een vakwerkskelet van ijzeren profielen, waartussen panelen van betonstenen zijn gevoegd. Hierin is een decoratieve band met betonstenen geplaatst, die zijn voorzien van wigvormige vlakken. De staanders van het skelet zijn aan de buitenzijde afgewerkt met stroken gele geglazuurde steen. De gevels sluiten aan de bovenzijde af met een afgeschuinde betonnen lijst.

In de onderbouw van de huidige gevels is bovenstaande toestand nog herkenbaar. Het bouwdeel is naderhand echter nog met een volledig in stijl afwijkende verdieping verhoogd, bekleed met houten delen. De oorspronkelijke entreegevel is volledig gewijzigd en bij een uitbreiding van de noordwestelijke entree van het winkelcentrum inpandig komen te liggen. De oorspronkelijke architectonische uitstraling is door deze ingrepen sterk gewijzigd.

Cultuurhistorische analyse WC Schalkwijk, Haarlem II blad 44

Karakteristiek

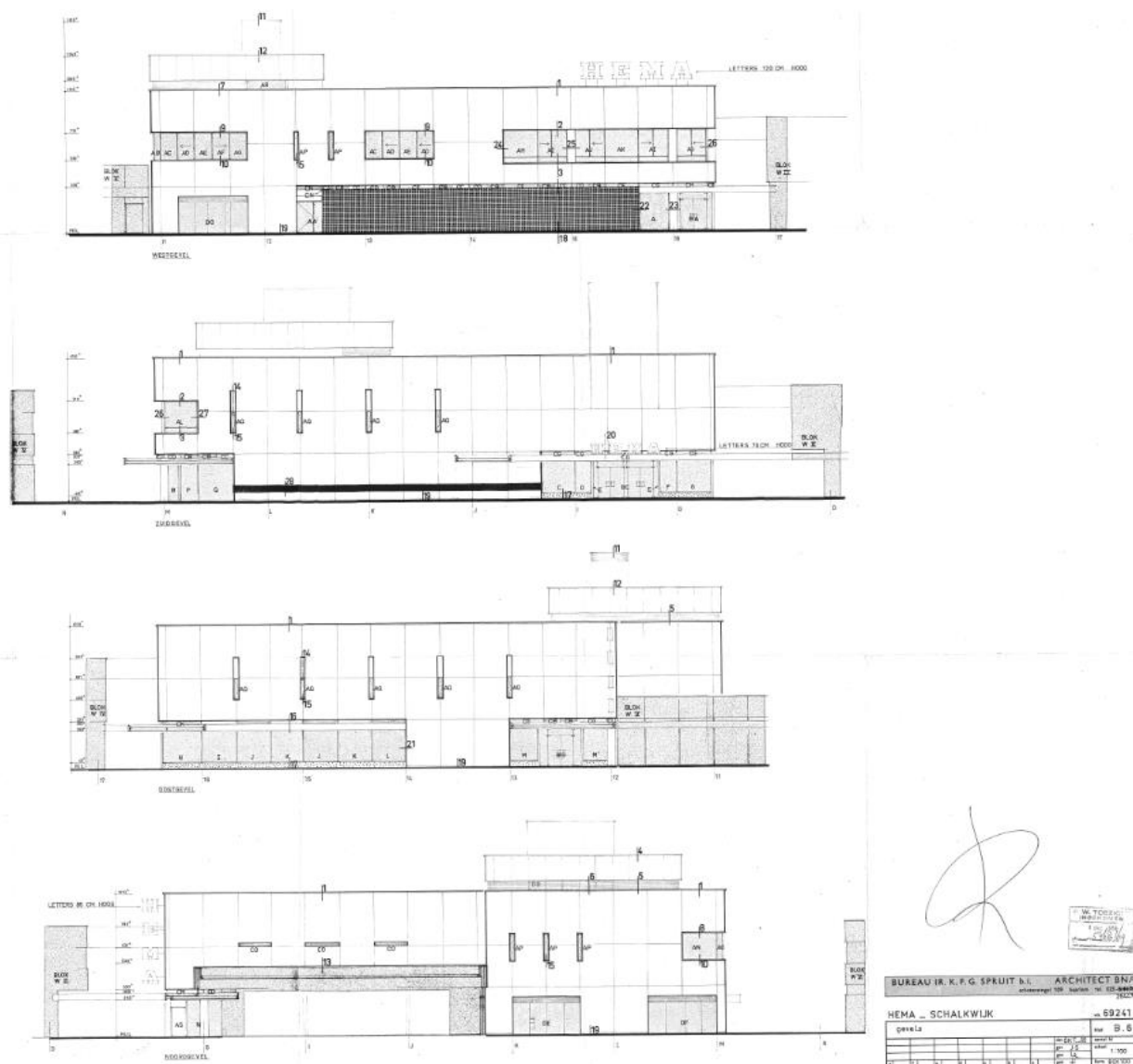
Het complexonderdeel, waarin sinds de bouw van het winkelcentrum de Hema is gevestigd, is één van de drie warenhuizen, waarvoor een apart ontwerp werd geleverd door architectenbureau Spruit.

Het warenhuis ligt aan de noordwestzijde van het centrale plein en grenst zowel aan het plein, als aan de doorgaande straat in het complex en een secundaire verbinding naar buiten aan de zijde van de Europaweg.

Het bouwdeel, vormgegeven in een modernistische stijl met decoratieve materiaaltoepassingen, heeft een L-vormige plattegrond, twee bouwlagen en een plat dak. Het gebouw heeft een grotendeels aan het oog onttrokken betonconstructie met ronde kolommen. De gevels bestaan uit een grotendeels open onderbouw met etalagepuien, en gesloten gevedelen die zijn voorzien van een keramische afwerking met diamantkopvormige tegeltjes (buitengevels). De bovenbouw is bekleed met dunne betonnen platen, die zijn afgewerkt met witte vierkante mozaïektegels. Deze panelen bevinden zich ook deels beneden. Voorts in de tweede bouwlaag brede vensterstroken, die in de zijgevels omhoeken en waarin aan de westzijde de betonnen kolommen zijn opgenomen. In de inpandige bovenbouwgevels zijn smalle venstertjes opgenomen. De oorspronkelijke etalagepuien zijn deels origineel en hebben natuurstenen plinten en aluminiumkozijnen.

Het Hema-warenhuis is afgezien van detailwijzigingen aan de winkelpuien en de entrees en de aanbouw van een nieuwe entreepartij tot het winkelcentrum aan de zuidwestzijde in vrij oorspronkelijke staat behouden gebleven.

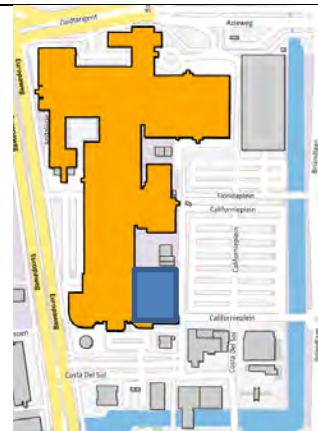

Bouwtekening Hema, 1969 (Bouwarchief Gemeente Haarlem)

04 V&D	
Adres	Rivièraplein 2
Ontwerp- / bouwjaar	Circa 1970-1974
Architect	Architectenburo ir. K.F.G. Spruit n.v.

Karakteristiek

Het complexonderdeel, waarin sinds de bouw van het winkelcentrum de V&D is gevestigd, is één van de drie warenhuizen, waarvoor een apart ontwerp werd geleverd door architectenbureau Spruit.

Het warenhuis ligt in de zuidoosthoek van het complex, oorspronkelijk grotendeels vrij aan de zuidelijke entree tot het complex, het Rivièraplein. Bij de zuidelijke uitbreiding van het winkelcentrum begin jaren negentig is het warenhuis aan de westzijde ingebouwd geraakt.

Het warenhuis wijkt in opzet, stijl, gevelbehandeling en materiaalgebruik af van de rest van het winkelcentrum. In de gecompartmenteerde opzet van de gevels, met diverse afschuiningen en fijn gelede vensters is enige invloed van het structuralisme herkenbaar.

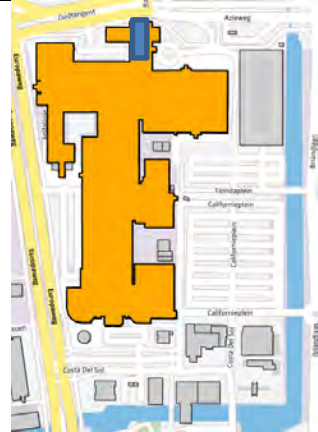
Het gebouw heeft een rechthoekige plattegrond, deels twee, deels drie bouwlagen en een plat dak. De gevels zijn boven de eerste bouwlaag voorzien van een uitkragende, in segmenten opgedeelde bovenbouw, bekleed met grijsblauwe platen. Deze vervangen de oorspronkelijke gevelafwerking met sterk spiegelend (glas?)platen, die op oude foto's nog te zien is. Wijzigingen aan puin en entrees.

05 Kantoortoren

Adres	Aziëweg
Ontwerp- / bouwjaar	1967-1969 / 1970-1971
Architect	Architectenburo ir. K.F.G. Spruit n.v.

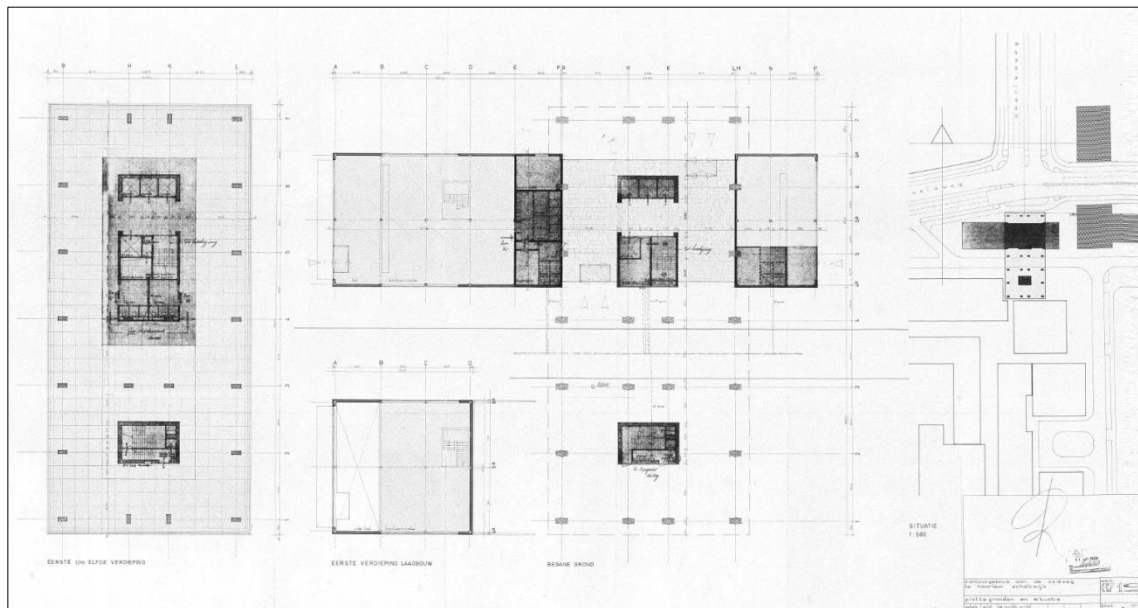
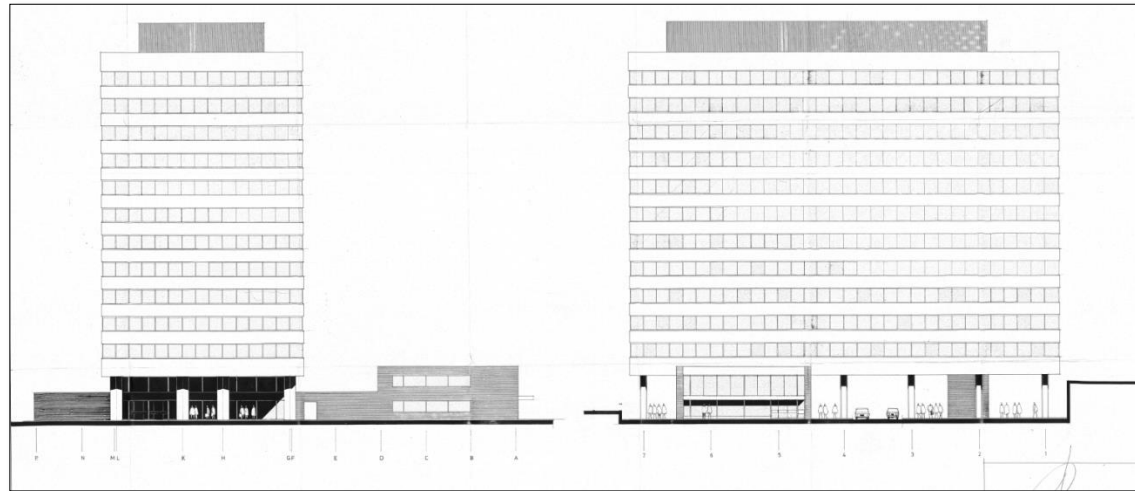
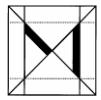

Karakteristiek

De kantoortoren aan het noordelijke entreegebied is een haaks op het winkelcentrum geplaatst rechthoekig volume van elf bouwlagen boven een oorspronkelijk deels open onderbouw op betonnen pilotes. Het modernistische ontwerp wordt gekenmerkt door een grote soberheid en wordt bepaald door het inwendige betonskelet en het horizontale lijnenspel van doorgaande glasstroken en de gesloten borstweringen die zijn bekleed met wit geglaazuurde baksteen in een klezorverband. Een bijzonder accent wordt gevormd door de lage rechthoekige bouwmassa, die dwars door de onderbouw van de toren geschoven is en gemetseld in donkere geglaazuurde baksteen. De rest van de onderbouw is naderhand dichtgezet. Aan de noordzijde is het beeld met de subtiel gehoekte vrijstaande betonnen pilotes behouden gebleven.

Het totaalbeeld oogt behoorlijk gaaf, ondanks de gedeeltelijke dichtzetting van de onderbouw. De kantoortoren is een belangrijk hoogbouwaccent in het stadsdeelcentrumgebied en een focuspunt in de lange zichtas van de Amerikaweg.

Bouwtekeningen kantoortoren, 1968 (Bouwarchief Gemeente Haarlem)

06 Woontoren	
Adres	Costa del Sol 2-180
Ontwerp- / bouwjaar	1972-1973
Architect	C.W. van Heelsbergen, Arnhem

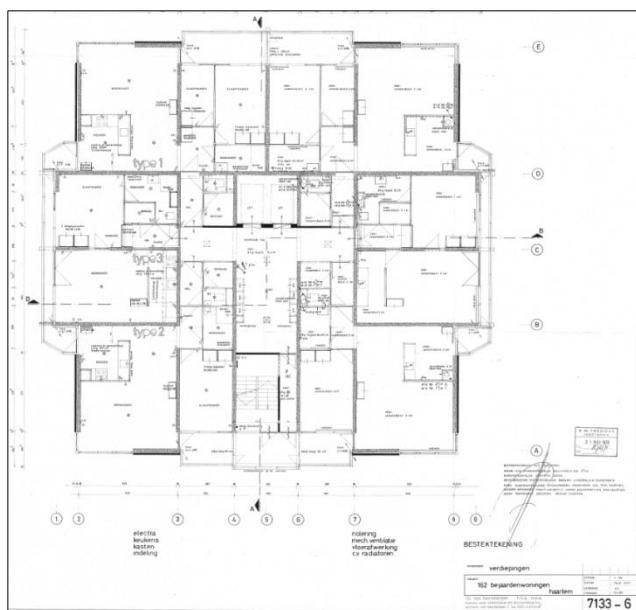
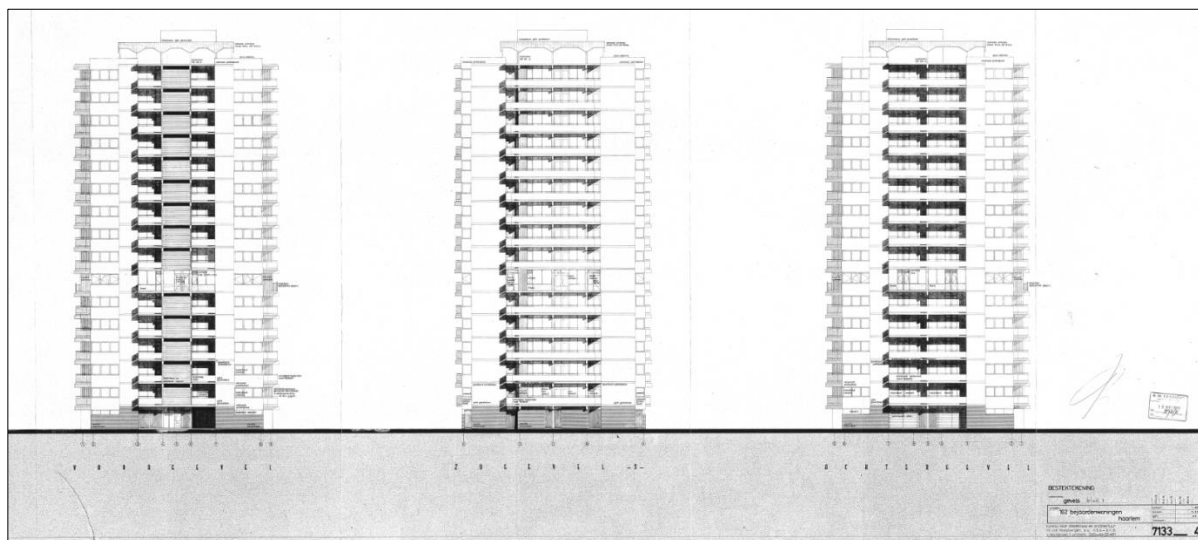

Karakteristiek

De zestien verdiepingen tellende woontoren ten zuidwesten van het winkelcentrum was bestemd voor de huisvesting van bejaarden. Aan de zuidzijde grenst de toren aan een parkaanleg met vijver. Het is een voor de bouwtijd typerende alzijdig ontworpen vierkante toren, waarvan het ontwerp wordt bepaald door een spel van horizontale lijnen (in het metselwerk zichtbare betonnen verdiepingsvloeren) en verticale accenten (de boven elkaar geplaatste balkons, de in gele baksteen gemetselde stroken). De inwendige structuur, inclusief de binnenspouwbladen zijn in beton uitgevoerd. De oorspronkelijk deels met meranti-houten delen beklede hoekpartijen zijn in het recente verleden in modern materiaal vernieuwd. Ook andere onderdelen als balustrades en kozijnen zijn deels vernieuwd. De toren bevat 162 bejaardenwoningen, vier per verdieping.

Het Arnhemse architectenbureau van Heelsbergen, dat in gewijzigde vorm nog steeds bestaat, was in de wederopbouwperiode zeer actief in onder meer grootschalige woningbouwprojecten in diverse uitbreidingswijken in Nederland. In Haarlem ontwierp het bureau in 1962 drie woontorens aan de Italiëlaan en de Rijksstraatweg-Delftlaan.

Bouwtekeningen torenflat, 1972, Bouwarchief gemeente Haarlem

07 Kiosk met Spaarnekerkspits	
Adres	Rivièraplein 5a
Ontwerp- / bouwjaar	1984-1985
Architect	J. Janssen en ir. P. Janssen

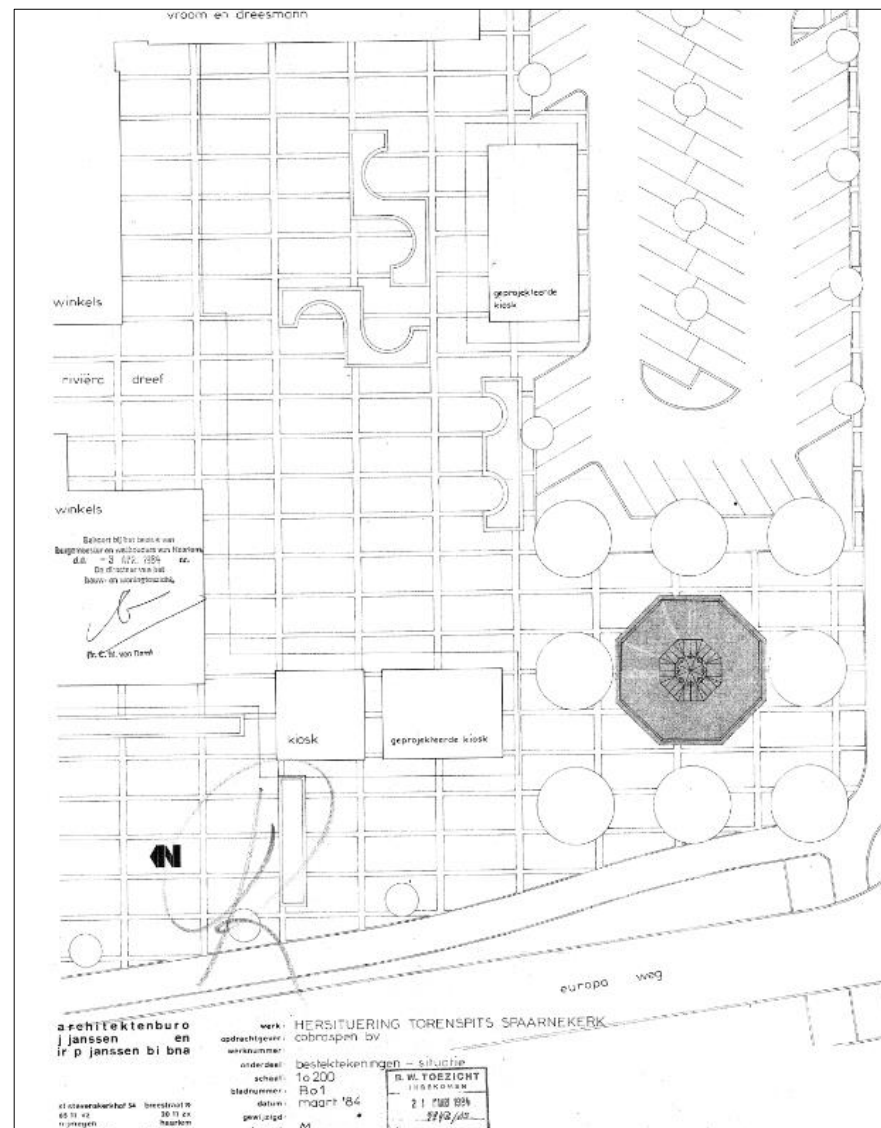
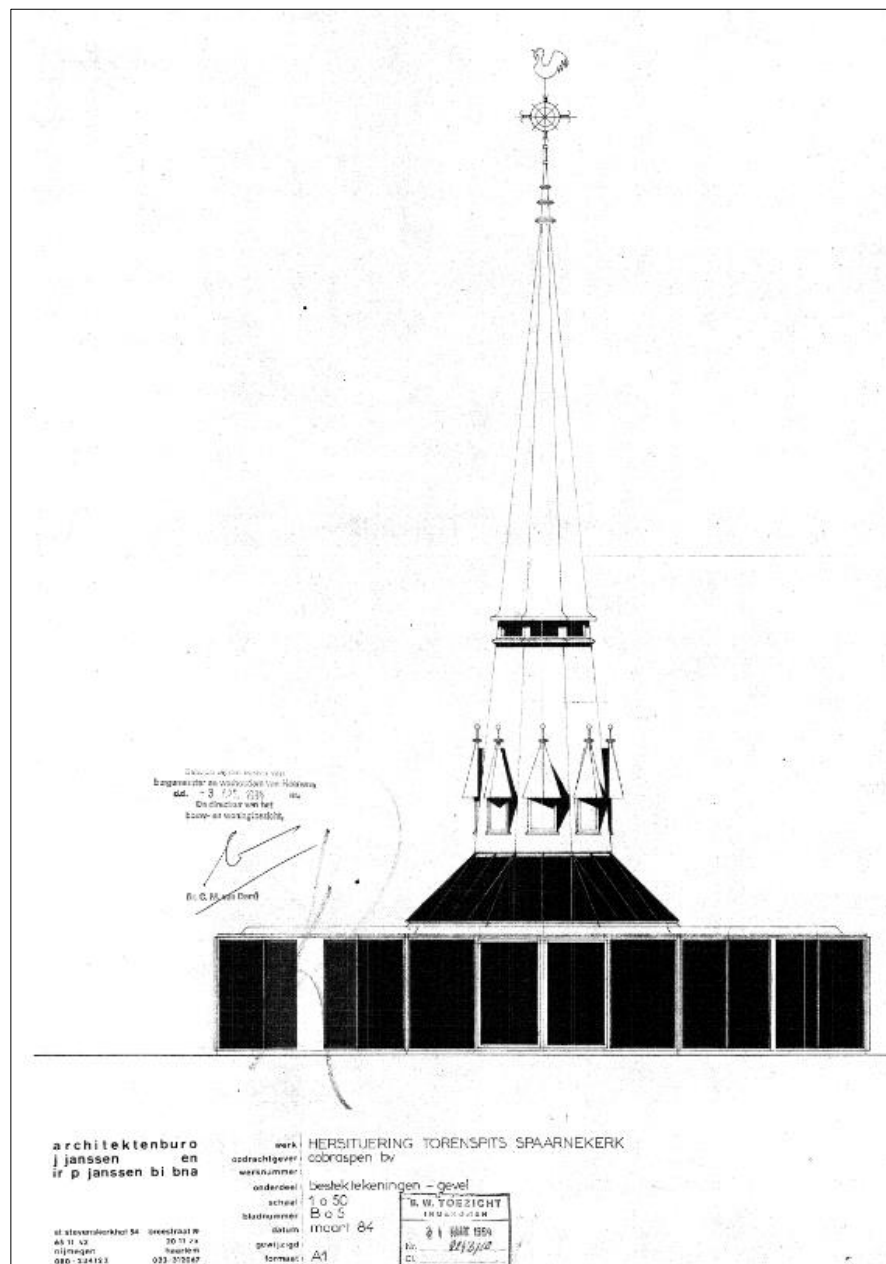

Karakteristiek

In 1984 werd een plan ontwikkeld voor de hersituering van de torenspits van de in 1983 gesloopte Onze Lieve Vrouw van de Heilige Rozenkrans en de Heilige Dominicuskerk, beter bekend als de Spaarnekerk. Deze neogotische kerk, die tussen 1883 en 1885 werd gebouwd naar ontwerp van Evert Margry, stond aan het Spaarne. Besloten werd de spits een plek te geven bij het winkelcentrum Schalkwijk en wel als bekroning van een nieuw te bouwen achthoekige kiosk. Deze werd gesitueerd op de zuidwestelijke hoek van het terrein, aan het Rivièraplein. De kiosk was aanvankelijk een eenvoudig éénlaags achthoekig gebouwtje met stalen puin. Later is het gebouwtje met een verdieping verhoogd met een sterk uitkragende verdieping, waardoor de spits minder beleefbaar is geworden.

Oorspronkelijke situatie met de lage kiosk (foto www.pbase.com)

Bouwtekening kiosk met Spaarnekerkspits, 1984 (Bouwarchief gemeente Haarlem)

08 Politiepost	
Adres	Rivièraplein 4
Ontwerp- / bouwjaar	1983
Architect	Ir. J.W. de Kanter, Openbare Werken

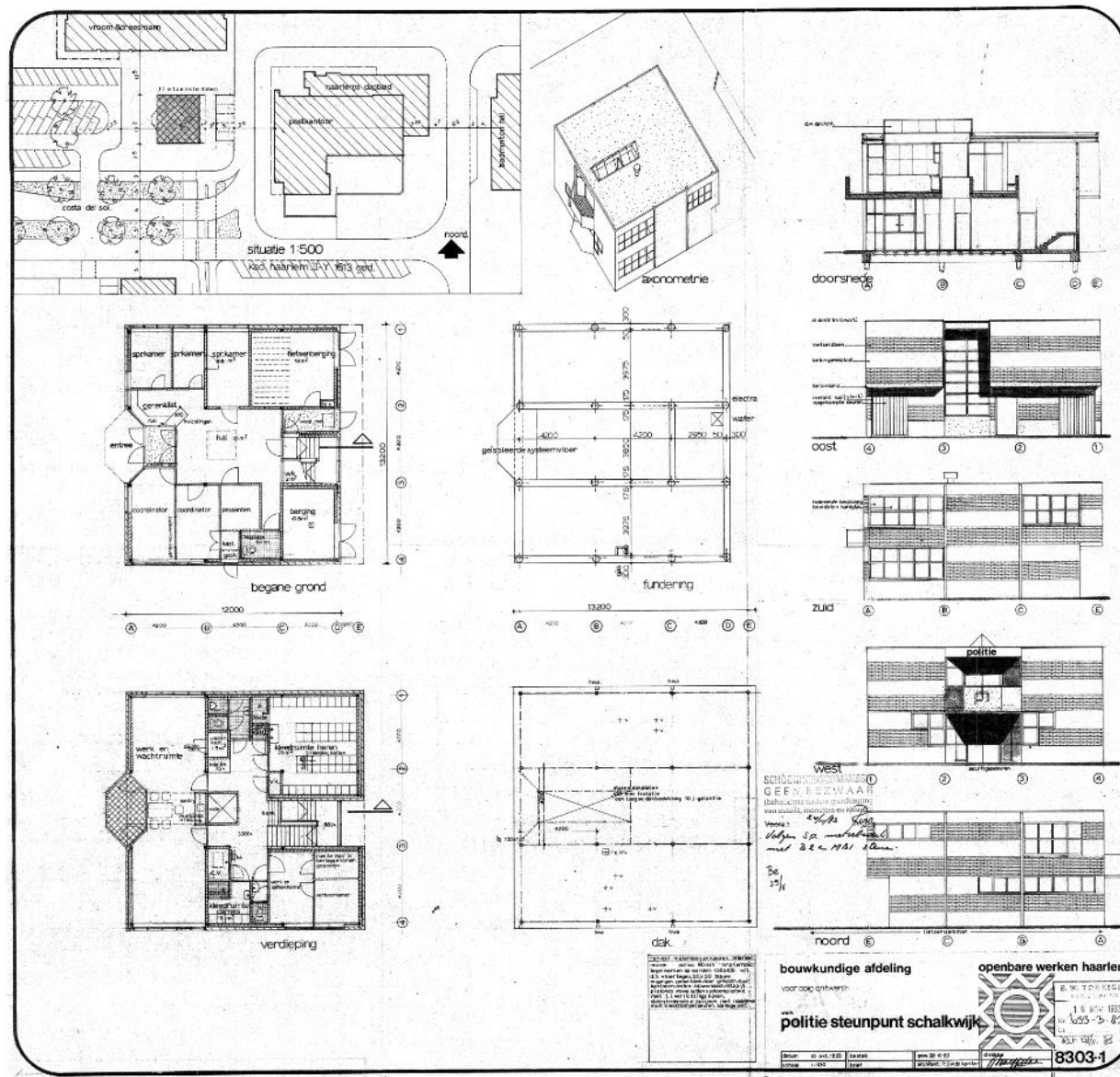

Karakteristiek

Dit gebouw is in 1983 ontworpen als politiepost door architect J.W. de Kanter van de dienst Openbare Werken van de gemeente Haarlem. Het werd gebouwd ten zuiden van het winkelcentrum en sluit het Rivièraplein aan de oostzijde af. Het gebouw vormt daarmee de pendant van de kiosk aan de westzijde van het plein, dat grotendeels als parkeerterrein in gebruik is.

De politiepost is een vierkant gebouw van twee bouwlagen met een plat dak. De tweede bouwlaag heeft aan de oostzijde een overkraging. De gevels bestaan uit afwisselende stroken grijze metselsteen en betonstenen en bezitten brede vensters met roedenramen. De entree aan de westzijde ligt in een portiek, met daarboven een betonnen veelhoekig balkon. De sobere, maar met minimale middelen bewerkstelligde decoratieve vormgeving en het materiaalgebruik zijn typerend voor de eerste helft van de jaren tachtig. Het gebouw is in vrij gave staat behouden gebleven. Tegenwoordig is hier een Loket wonen, welzijn, zorg, vervoer en financiën van de gemeente Haarlem gevestigd.

Bouwtekening politiepost, 1983 (Bouwarchief gemeente Haarlem)

09 Postkantoor	
Adres	Californiëplein 17, 17a, 18
Ontwerp- / bouwjaar	1971-1973
Architect	Architectenburo ir. K.F.G. Spruit n.v.

Karakteristiek

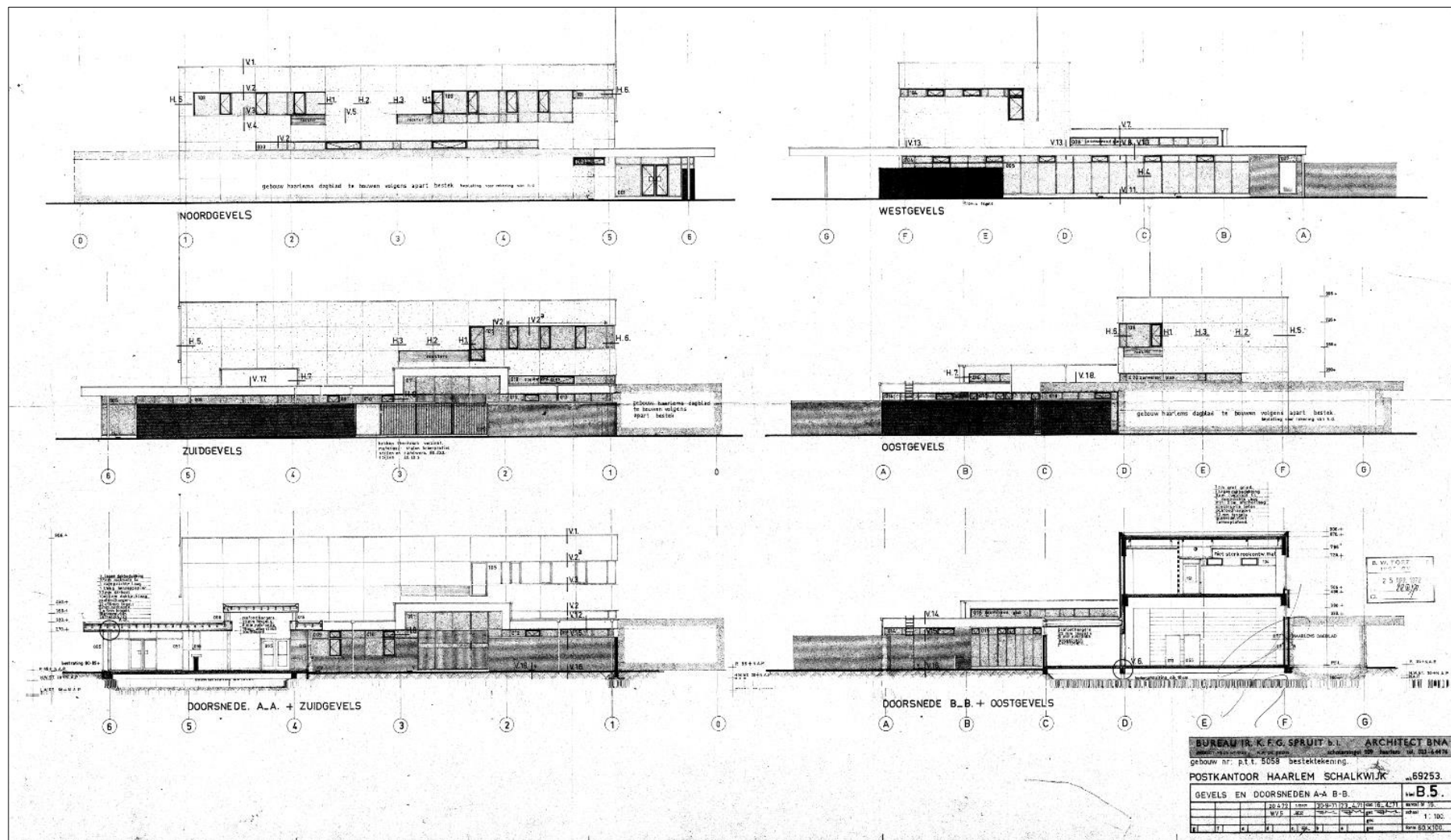
Het voormalige postkantoor / annex kantoor voor het Haarlems Dagblad is een vrijstaand gebouw ten zuidoosten van het winkelcentrum. Het gebouw begrenst met de naast gelegen sporthal de zuidzijde van het grote parkeerterrein oostelijk van het winkelcentrum. Het postkantoor is in 1971 ontworpen door het bureau Spruit, dat ook het winkelcentrum vormgaf. Vandaar dat het in vormgeving en materiaalgebruik aansluit bij de oorspronkelijke architectuur van het winkelcentrum. Het gebouw heeft een samengestelde plattegrond. Het centrale gedeelte is rechthoekig en heeft twee bouwlagen met een plat dak. Dit bouwdeel wordt deels omgeven door éénlaags volumes, waarvan die aan de noordwestzijde een groot overstekend plat dak heeft, waaronder zich de vroegere publieksentree van het postkantoor bevindt. De gevels zijn wat betreft de onderbouw in schoon metselwerk uitgevoerd, de bovenbouw is bekleed met gewapend betonplaten, met uitsparingen voor de brede vensterstroken, die nog grotendeels van de originele ramen zijn voorzien. Aan de achterzijde bevindt zich een ommuurde diensthof. De doorgestoken zijmuur bij de hoofdentree is bekleed met keramische tegels, die een schubbenpatroon vormen.

Aan de voorzijde (noordzijde) is in het recente verleden een uitbreiding met een fors gebogen dak gerealiseerd, die het oorspronkelijke modernistische concept van het postkantoor behoorlijk verstoort.

Westgevel en details voormalige publieksentree van het postkantoor.

Cultuurhistorische analyse WC Schalkwijk, Haarlem II blad 58

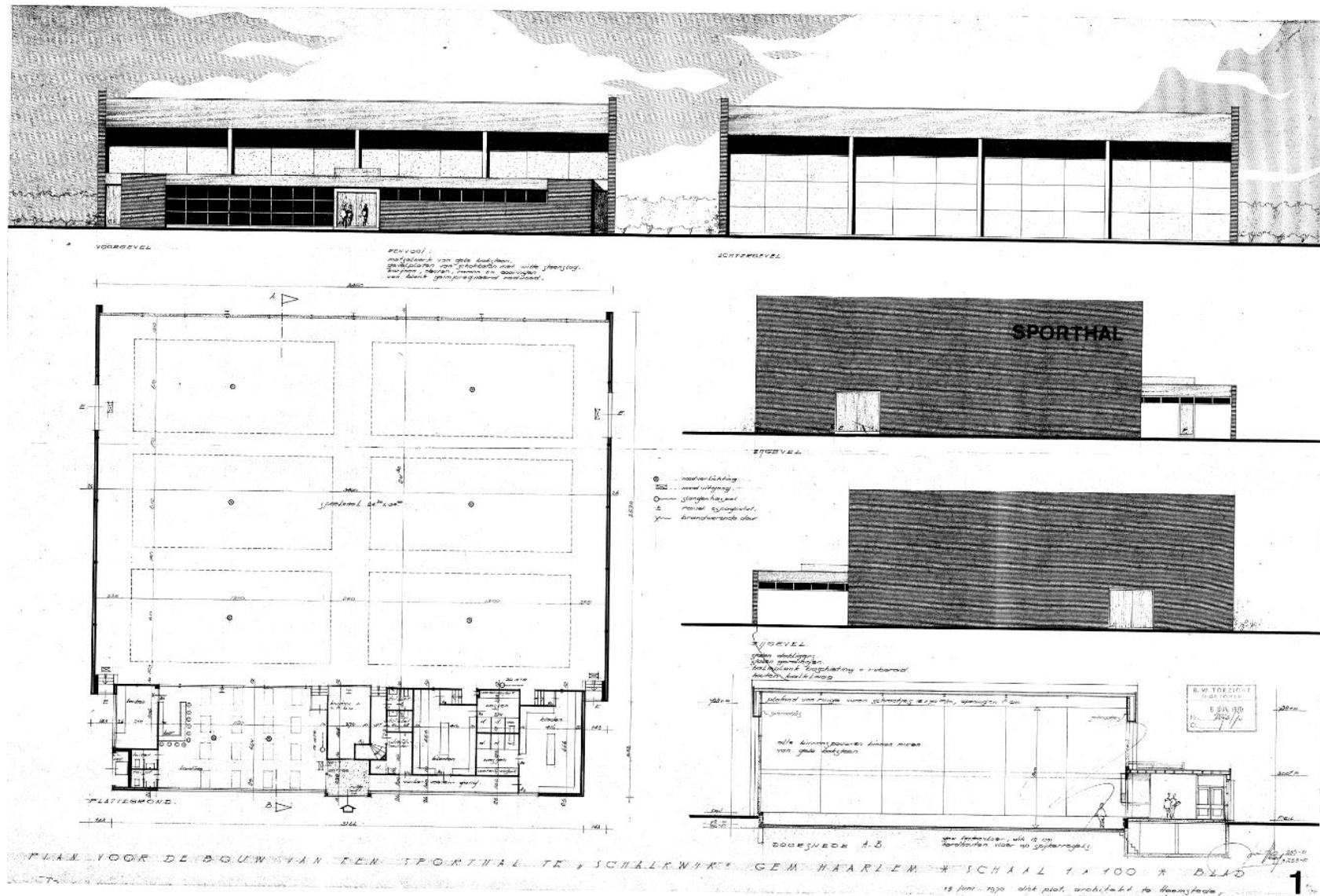
10 Sporthal	
Adres	Californiëplein 18
Ontwerp- / bouwjaar	1970
Architect	D. Plat

Karakteristiek

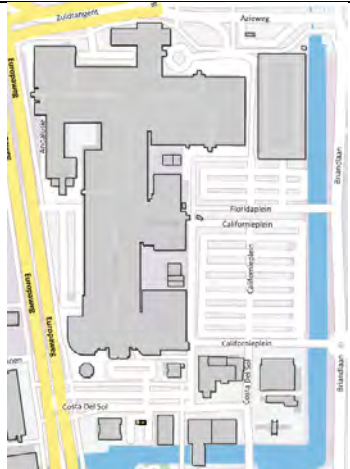
In de zuidoostelijke hoek van het wijkcentrum gesitueerde sporthal, die met het naast gelegen postkantoor de zuidflank vormt van het grote parkeerterrein ten oosten van het winkelcentrum. Het ontwerp van het gebouw is in tegenstelling tot de andere gebouwen uit de beginperiode van het wijkcentrum niet van het bureau Spruit, maar van architect Dick Plat uit Heemstede. Het betreft een sober modernistisch ontwerp, bestaande uit twee geschakelde rechthoekige volumes van ongelijke grootte en hoogte. De grootste bevat de sportzaal, het lagere kleine volume, gelegen aan de noordzijde, bevat de hoofdentree, een kantoortje, een kantine met keuken en bar, toiletten, douches en kleedkamers. De gevels zijn opgetrokken van gele baksteen, met gevelplaten van schokbeton met witte steenslag.

Het gebouw is in de loop der jaren op verschillende punten gewijzigd. Zo is de entree verplaatst, zijn ramen afgeplaat (waardoor de betonplaten niet meer zichtbaar zijn) en zijn delen van de schoonmetselwerken gesausd. Door deze ingrepen is het oorspronkelijke sobere en ingetogen beeld verrommeld.

Bouwtekening sporthal, 1970 (Bouwarchief gemeente Haarlem)

11 Transformatorhuis	
Adres	Costa del Sol 180a
Ontwerp- / bouwjaar	1972-1973
Architect	niet bekend
	
	

Karakteristiek

Eenvoudig dubbel transformatorhuis, in twee bouwfasen tot stand gekomen in 1972 en 1973. Het gebouwtje staat aan de zuidzijde van het wijkcentrum, ten zuiden van het Rivierplein, tussen de bejaardenflat en het politiebureau. Het heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag, in bruine baksteen gemetselde gevels en een plat dak. Voorts stalen deuren en in de gevel ingewerkte hemelwaterafvoeren.

12 Politiebureau	
Adres	Costa del Sol 182
Ontwerp- / bouwjaar	1973, later gewijzigd
Architect	

Karakteristiek

Kantoorgebouw langs de zuidrand van het wijkcentrum, aan de zuidzijde grenzend aan de singel, die gebied aan de oost- en zuidzijde omgeeft. Het oorspronkelijke gebouw dateert uit 1973, maar het is in de jaren tachtig ingrijpend gewijzigd. Vooral nog is in het bouwarchief geen bouwtekening aangetroffen.

Thans is de functie politiebureau van de afdeling Spaarne Oost. Het gebouw heeft een rechthoekige plattegrond en twee bouwlagen, waarbij beide kopgevels worden geaccentueerd door afgeschuinde dakvlakken. De gevels zijn grotendeels bekleed met geschilderde golfplaten boven een in betonstenen gemetselde plint. De vensters zijn in horizontale stroken gekoppeld. Aan de zuidzijde bezit het pand een op betonnen bogen rustend terras boven de hier gelegen watersingel.

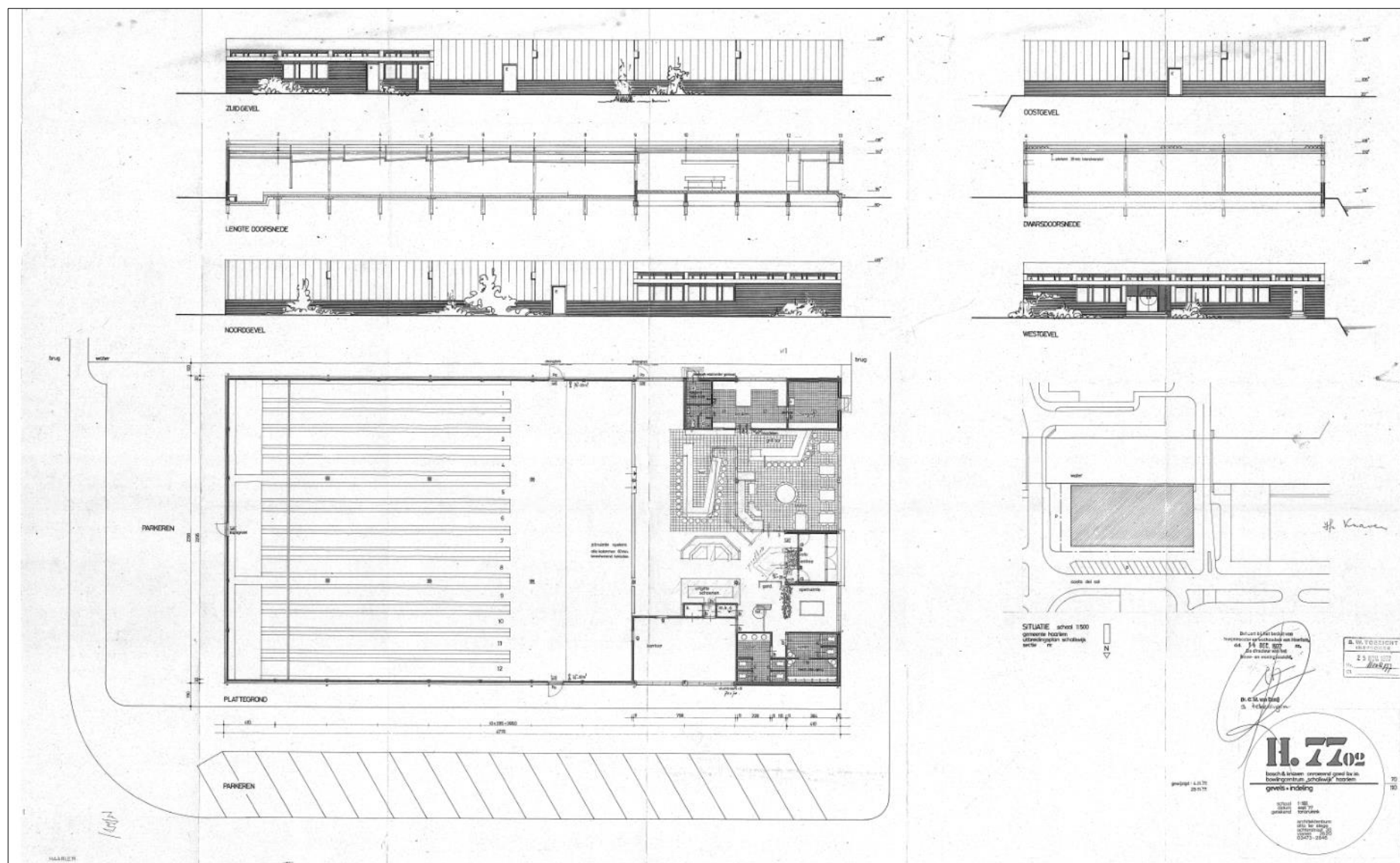
13 Bowlingcentrum “Schalkwijk”	
Adres	Costa del Sol 184-186
Ontwerp- / bouwjaar	1977-1978
Architect	Architectenburo Onno ter Stege

Karakteristiek

In 1977-1978 gerealiseerd bowlingcentrum langs de zuidrand van het wijkcentrum, grenzend aan de watersingel, die het gebied aan oost- en zuidzijde omsluit. Het betreft een zeer eenvoudig en simpel vormgegeven rechthoekig éénlaags gebouw, waarvan de buitenwanden bestaan uit metalen gevelplaten boven een gemetselde plint. In de jaren tachtig is het gebouw uitgebreid met een smalle vleugel over de watersingel, in zuidelijke richting. Deze rust op betonnen pijlers. De oorspronkelijke gevelindeling aan de voorzijde (noordzijde) is ingrijpend gewijzigd bij de latere verbouwing van het complex tot winkel (Intertoys). Het oorspronkelijke interieur is verdwenen.

Bouwtekening Bowlingcentrum, 1977 (Bouwarchief gemeente Haarlem)

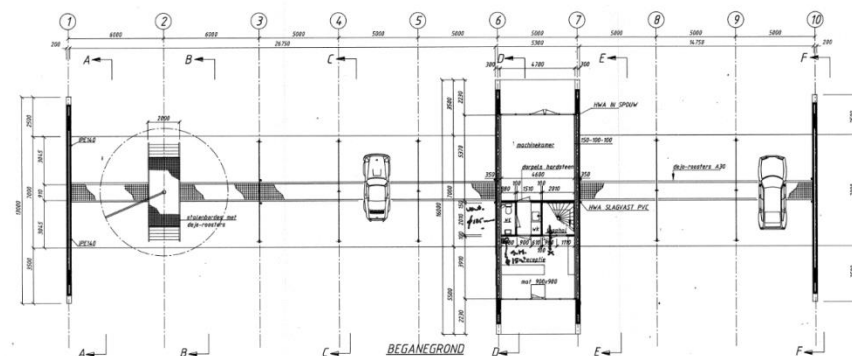

14 Autowasstraat	
Adres	Costa del Sol 190
Ontwerp- / bouwjaar	1987, 1990
Architect	Bouwtechnisch Adviesburo Loek Keek

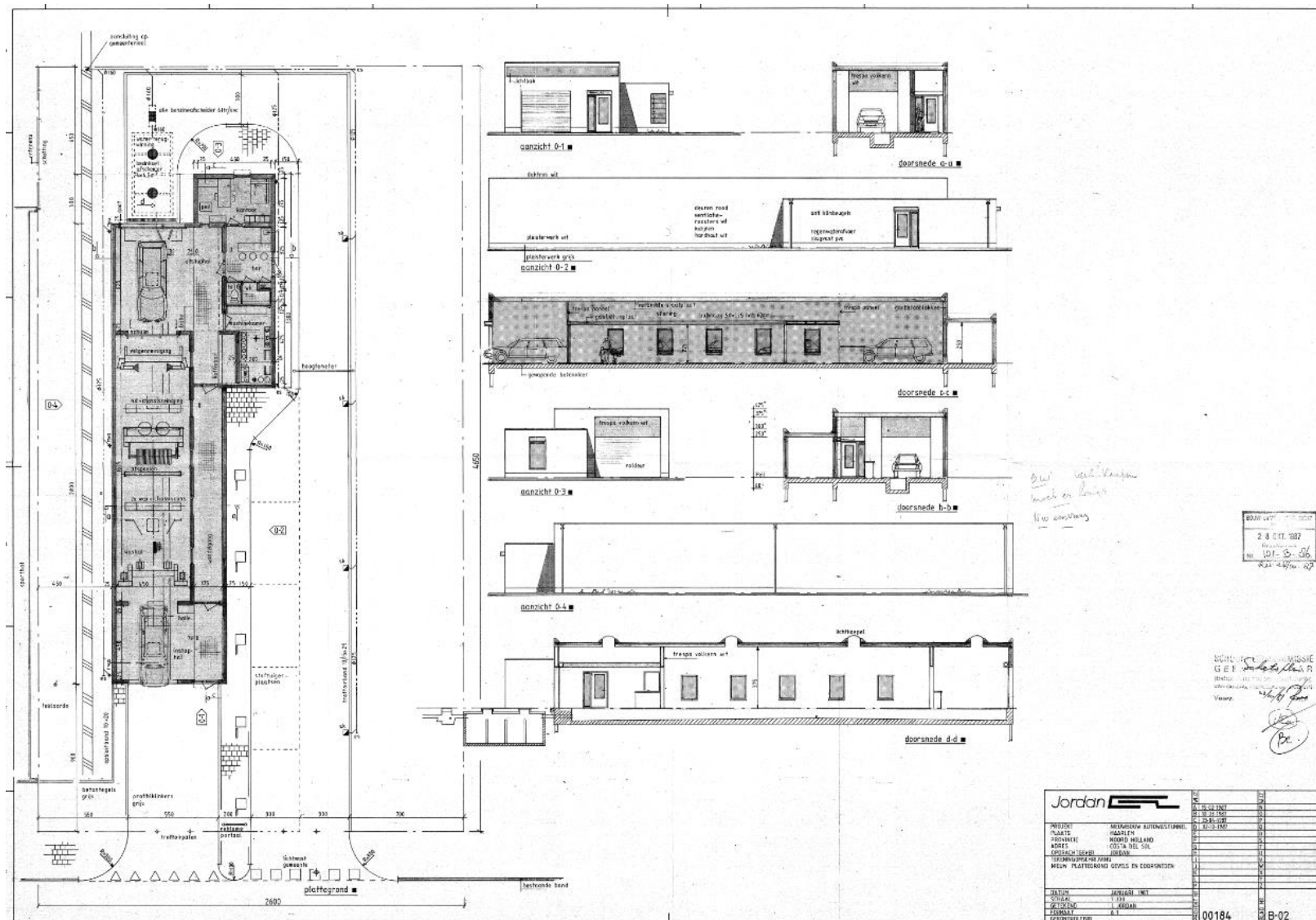

Karakteristiek

De autowasstraat is gesitueerd in de zuidoosthoek van het wijkcentrum, ten zuiden van de sporthal. Het complex bestaat uit de direct ten zuiden van de sporthal gelegen gesloten wasstraat uit 1987 en ten zuiden daarvan een halfopen wasstraat uit 1990, met centraal geplaatst gebouwtje met in de onderbouw de receptie en de machinekamer, en op de verdieping een kantoor. De gevels zijn deel in rode, deels in witte baksteen opgetrokken. De dakranden van de overkappingen zijn bekleed met trespas.

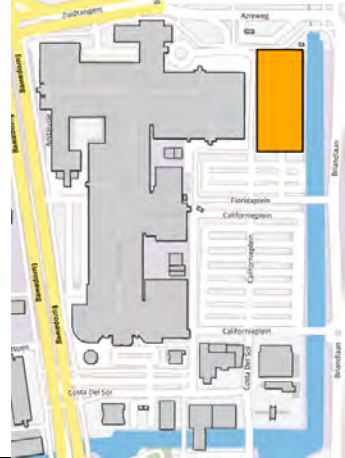
Bouwtekening wasstraat, 1990 (Bouwarchief gemeente Haarlem)

Cultuurhistorische analyse WC Schalkwijk, Haarlem II blad 66

15 Parkeergarage	
Adres	Floridaplein 1a
Ontwerp- / bouwjaar	1991-1992
Architect	

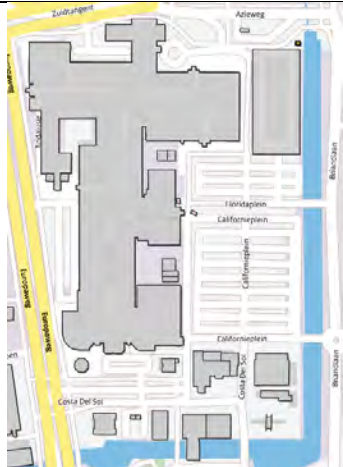

Karakteristiek

De parkeergarage is gesitueerd in de noordoosthoek van het wijkcentrum en is een vrijstaand gebouw met drie parkeerdekken, begin jaren negentig gerealiseerd in het kader van de toenmalige grootschalige renovatie van het winkelcentrum. Het gebouw is samengesteld uit betonnen stijlen en liggers, waarop de betonnen verdiepingvloeren zijn gelegd.

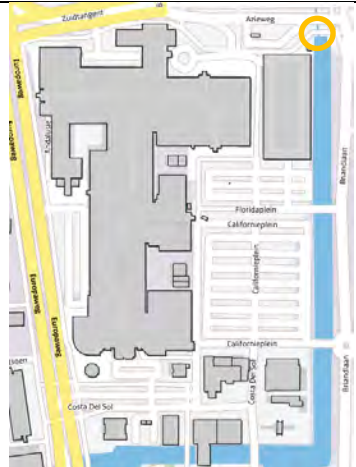
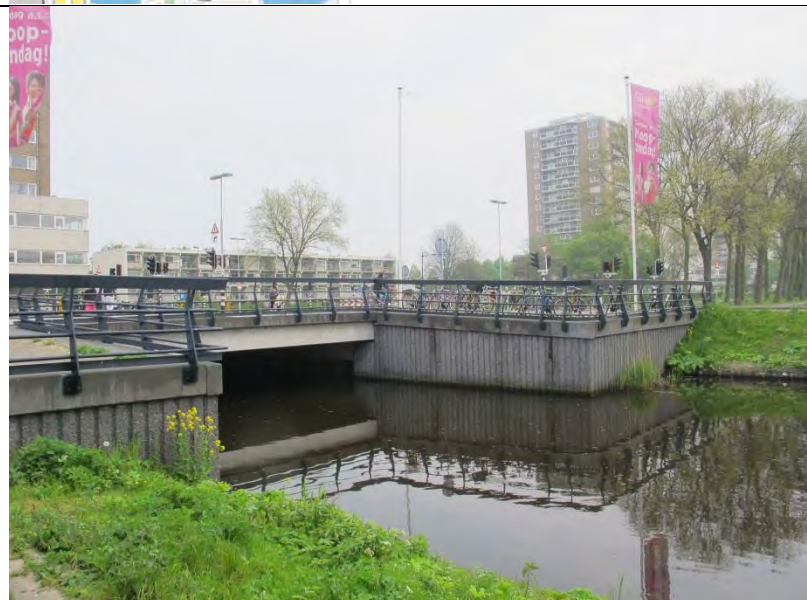

16 Transformatorhuis	
Adres	Madeirapad 1
Ontwerp- / bouwjaar	1992
Architect	
	
	

Karakteristiek

Transformatorhuis in de noordoosthoek van het wijkcentrum, direct ten noorden van de parkeergarage. Het gebouwtje is in dezelfde periode gerealiseerd als de parkeergarage, in samenhang met de renovatie van het winkelcentrum. De plattegrond is rechthoekig, de gevels zijn opgetrokken in baksteen en aan de bovenzijde afsluitend met een hoge trespaborstwering.

17 Brug Aziëweg	
Adres	Aziëweg zn
Ontwerp- / bouwjaar	Circa 1990-2000
Architect	
	
	

Karakteristiek

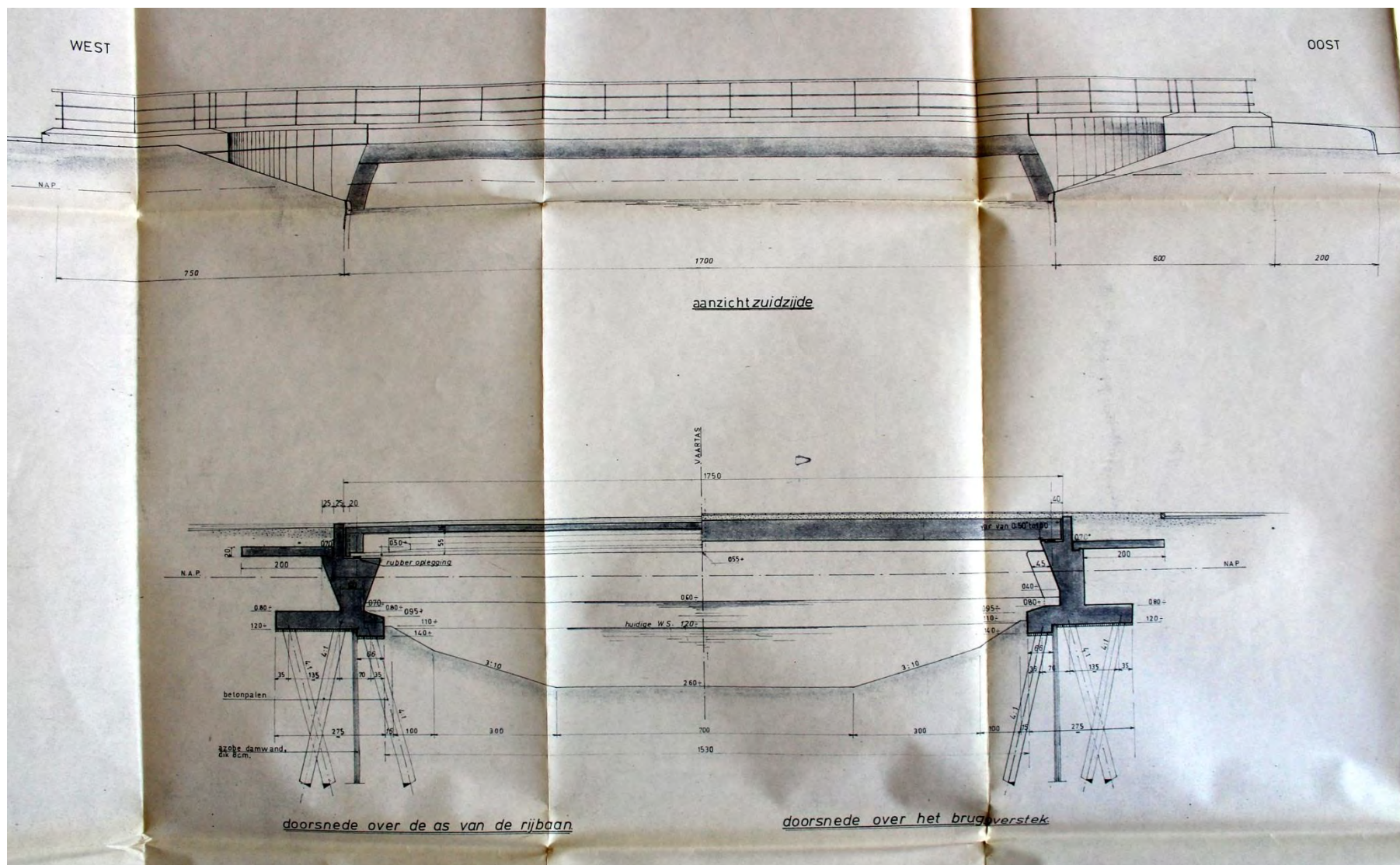
Vrij recent aangelegde vaste verkeersbrug over de singel langs de oostzijde van het stadsdeelcentrum van Schalkwijk, ter vervanging van een oorspronkelijke smallere brug. De brug heeft stalen leuning en betonnen hoofden.

18 Floridabrug	
Adres	Californiëplein zn
Ontwerp- / bouwjaar	1970
Architect	Openbare werken Haarlem
	
	

Karakteristiek

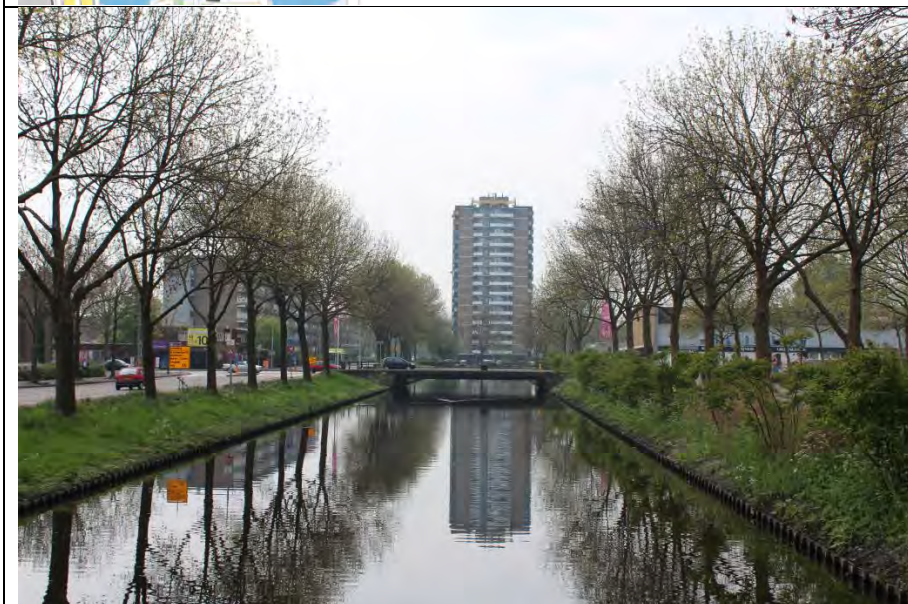
Betonnen verkeersbrug over de singel, die langs de oostzijde van het stadsdeelcentrum van Schalkwijk loopt. De brug vormt de toegang tot het oostelijke parkeerterrein vanaf de Briandlaan (tegenover de ingang van de Stresemanlaan). Het bouwwerk verkeert nog grotendeels in de oorspronkelijke vorm en bestaat uit een vaste betonnen brug met betonnen randen, voorzien van een ezelsrugvormige afschuining, waarop decoratieve ijzeren hekwerken zijn geplaatst. De hekwerken lopen door over de kwartrondgebogen bruggenhoofden aan de zijde van de Briandlaan.

Bouwtekening brug 2 bij winkelcentrum, thv Stresemanlaan, 1970 (Noord-Hollandse archief)

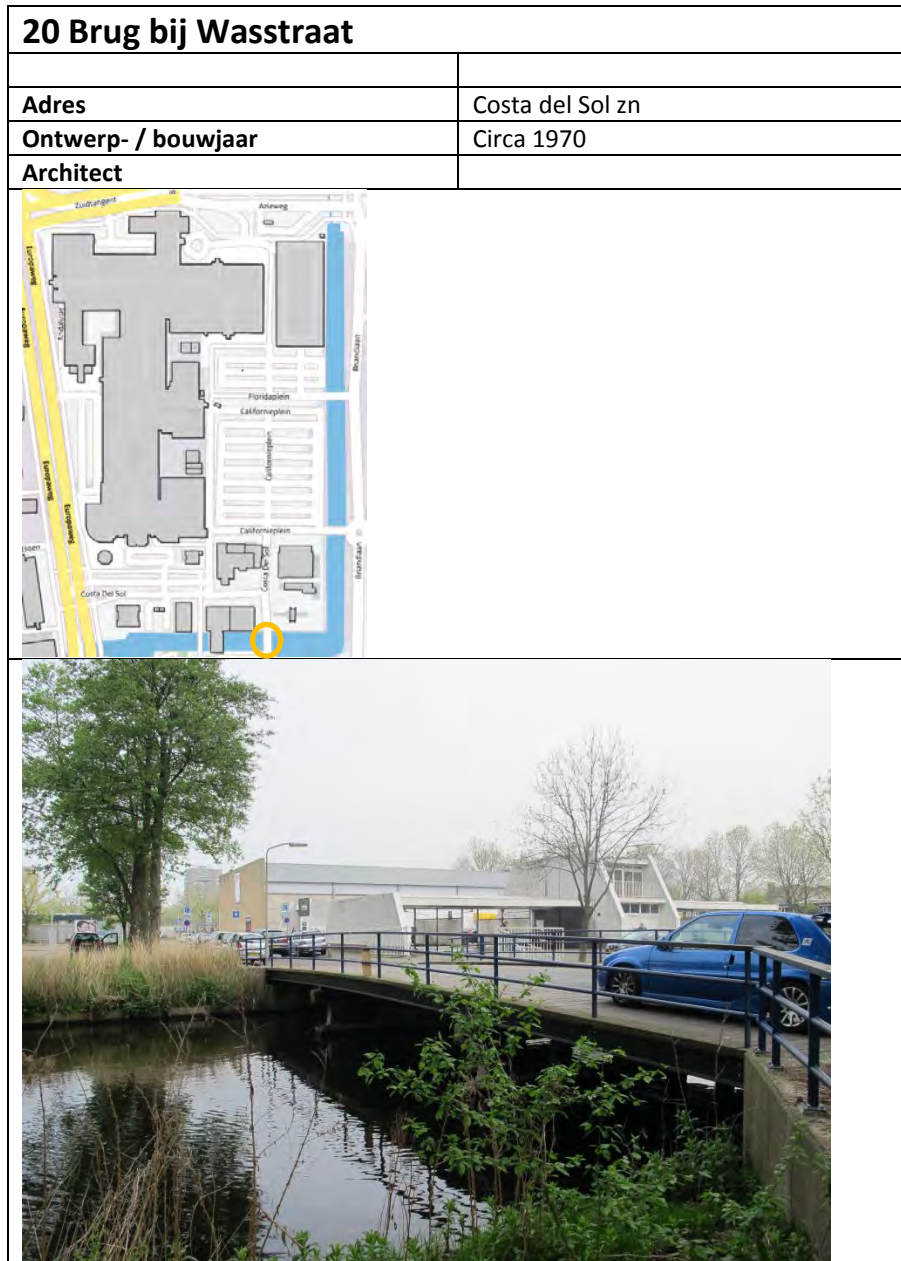
19 Californiëbrug, Californiëplein, bij Sporthal	
Adres	Madeirapad 1
Ontwerp- / bouwjaar	Circa 1970
Architect	
	

Karakteristiek

Betonnen verkeersbrug over de singel, die langs de oostzijde van het stadsdeelcentrum van Schalkwijk loopt. De brug vormt de toegang tot het oostelijke parkeerterrein vanaf de Briandlaan. Het bouwwerk verkeert nog grotendeels in de oorspronkelijke vorm en bestaat uit een vaste betonnen brug met betonnen randen, voorzien van een ezelsrugvormige afschuining, waarop decoratieve ijzeren hekwerken zijn geplaatst. De hekwerken lopen door over de kwartrondgebogen bruggenhoofden aan de zijde van de Briandlaan.

De brug is waarschijnlijk een ontwerp van de dienst Gemeentewerken.

Karakteristiek

Eenvoudige vaste brug over de singel, die langs de zuidzijde van het stadsdeelcentrum van Schalkwijk loopt. De brug vormt de toegang tot het zuidelijke terreindeel, waar zich onder meer de sporthal en het voormalige bowlingcentrum bevinden. De brug heeft stalen liggers op houten pijlers, betonnen bruggenhoofden en stalen leuning.

De brug is waarschijnlijk een ontwerp van de dienst Gemeentewerken.

21 Brug bij politiebureau	
Adres	Costa del Sol zn
Ontwerp- / bouwjaar	Circa 1970
Architect	

Karakteristiek

Eenvoudige vaste brug over de singel, die langs de zuidzijde van het stadsdeelcentrum van Schalkwijk loopt. De brug vormt de toegang tot het zuidelijke terreindeel, waar zich onder meer het politiebureau bevindt en is een belangrijk onderdeel van de langzaam verkeeroute door het gebied.

De brug heeft stalen liggers op houten pijlers, betonnen bruggenhoofden en stalen leuning.

De brug is waarschijnlijk een ontwerp van de dienst Gemeentewerken.

6 CULTUURHISTORISCHE WAARDERING

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de cultuurhistorische waarden in het onderzoeksgebied. In 6.2. wordt een korte definitie gegeven van de belangrijkste gebiedskarakteristiek vanuit historisch perspectief. In de paragrafen daarna zoomen we in op een aantal bijzondere (historisch)ruimtelijke structuren en aspecten, de bebouwing en het groen in het gebied.

6.2 Algemene omschrijving van de gebiedskarakteristiek

Het ruimtelijke beeld van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door dat van een in de tweede helft van de twintigste eeuw ontwikkeld stadsdeelcentrum volgens modernistisch stedenbouwkundig plan, waaraan sinds de bouw vanaf circa 1970 diverse elementen en structuren zijn toegevoegd.

Van de voorgaande prestedelijke structuren is in het projectgebied niets behouden gebleven.

In het projectgebied kunnen twee hoofdtijdslagen worden onderscheiden:

- **Oorspronkelijke bouwfase winkelcentrum en stadsdeelcentrumbebouwing, 1967-1973:** grotendeels naar plannen van architectenbureau Spruit ontwikkeld grootschalig stadsdeelwinkelcentrum volgens megastructuur, in modernistische trant uitgewerkt en vormgegeven, binnen een grootschalige, door hoofdrijkwegen omgeven structuur met parkeervoorzieningen, kantoor- en woontoren en aanvullende voorzieningen als een postkantoor, sporthal en bowlingcentrum.
- **Uitbreidingen en renovatie winkelcentrum, uitbreiding voorzieningen (circa 1983-1992):** bouw van enkele nieuwe gebouwen op het zuidelijke deel van het terrein in de eerste helft van de jaren tachtig; grootschalige uitbreidingen aan de noordoostzijde en zuidzijde van het winkelcentrum, overkappingen en vernieuwingen van de entreegebieden, alsmede de interieurs, begin jaren negentig, voltooid in 1992.

6.3 Bijzondere (historische) ruimtelijke structuren en aspecten

In het onderzoeksgebied bevinden zich geen historische ruimtelijke structuren, die van belang zijn vanwege hun ouderdom en als constante factor een belangrijke verwijzing zijn naar eerdere (prestedelijke) fasen in de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied.

De huidige ruimtelijke structuur is grotendeels tot stand gekomen binnen de **oorspronkelijke bouwfase winkelcentrum en stadsdeelcentrumbebouwing, 1967-1973** (zie 6.2). Ondanks latere wijzigingen (van vooral de architectonische invulling) volgt de structuur in grote lijnen nog de oorspronkelijke tot het stedenbouwkundig ontwerp van Schalkwijk behorende opzet. Die opzet is kenmerkend voor de modernistische architectuur en stedenbouw van het einde van de jaren zestig, mede volgens de gedachte van de CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne), waarin de geplande stad werd gepropageerd met als één van de hoofdkenmerken de scheiding van functies.

De volgende ruimtelijke aspecten van het oorspronkelijk concept zijn nog goed waarneembaar en van **positieve cultuurhistorische waarde**:

- De oorspronkelijke idee van clustering van een groot aantal functies op stadsdeelniveau binnen één, vanuit de omliggende wijken optimaal ontsloten gebied: winkels, warenhuizen en horeca, kantoren, bibliotheek (oorspronkelijk binnen het winkelcentrum), een postkantoor, sporthal, bowlingbaan, politiebureau, etc. De sterke functiescheiding met de woongebieden is typerend voor de functionalistische stedenbouw van de jaren zestig, maar van dit aspect is met de bouw van de woontoren in de zuidwesthoek al wel afgeweken.
- De constellatie van wegenstructuren, bouwvlakken, open ruimten en andere aspecten is verankerd in de stedenbouwkundige hoofdstructuur van Schalkwijk en wel op het snijvlak van de vier rondom liggende wijken (kwartieren).
- De vorm van het terrein van het stadsdeelcentrum wordt bepaald door de rondom liggende hoofdwegenstructuur ("ring") en de watersingels, die Schalkwijk doorsnijden. Vanuit deze "ring" zijn er verschillende

functionele en visuele connecties met het centrumgebied, via doorsteken en bruggen naar de binnenstraten en parkeerterreinen, en doorzichten op de verschillende bouwmassa's. Tevens zijn er langzaam verkeerroutes vanuit de wijken door het centrumgebied. Deze aspecten zijn vrij goed herkenbaar gebleven.

- De hoofdwegenstructuren rondom worden visueel versterkt door de watersingels en de laanbeplantingen.
- Twee torenvormige gebouwen (de kantoortoren en de woontoren) fungeren als markante landmarks, niet alleen binnen het stadsdeelcentrum, maar ook vanuit andere delen van Schalkwijk. De torens staan hier in de lange zichtassen van de hoofdwegenstructuren door Schalkwijk. Tevens zijn de torens onderdeel van het totale aanbod aan hoge torenvormige elementen in Schalkwijk, zoals de reeks hoogbouwaccenten langs de Aziëweg. De woontoren in de zuidwesthoek van het stadsdeelcentrum heeft in opzet en vormgeving sterk vergelijkbare pendanten elders in de wijk. Helaas zijn de torens vanuit het winkelcentrum zelf vanwege de later aangebrachte overkappingen niet meer beleefbaar.
- De oriëntatie van de gebouwen volgt de oorspronkelijke orthogonale indeling van het stadsdeelcentrumgebied, gericht op het noord-zuid en oost-west verloop van de watersingel aan oost- en zuidzijde. De gebouwen staan haaks of evenwijdig aan elkaar. Diagonale posities ontbreken. Dit gegeven versterkt de krachtige modernistische inslag van het oorspronkelijke ontwerp.
- Een karakteristiek aspect is de combinatie in het gebied van een megastructuur (het winkelcentrum) en een aantal in een losser verband geordende functies met eigen typologie en architectonisch idioom in de zuidrand. Door de latere bouwkundige ingrepen aan het winkelcentrum (uitbreidingen, vernieuwingen entree gebieden, etc.) is het uniforme megastructuurconcept vervaagd, waardoor de eenheid in architectuur slecht leesbaar is geworden.

Waardevol zijn dus:

- **Sterke verankering van het centrumgebied binnen de hoofdverkeersstructuren van Schalkwijk.**

- **Clustering van groot aantal uiteenlopende functies in één centrumgebied, deels in een megastructuur, deels in losser verband.**
- **Hoofdvorm van het terrein, oriëntatie en orthogonale rangschikking bebouwing.**
- **Watersingels met bruggen en groenstructuren langs oost- en zuidzijde.**
- **Functionele en visuele verbindingen tussen centrumgebied en de structuren en wijken rondom, d.m.v. zichtlijnen, doorsteken, toegangen, landmarks (accentgebouwen op hoeken, hoogbouwaccenten), etc.**
- **Massaopbouw met in hoogte verschillende doosvormige elementen, met hoogbouwaccenten.**

6.4 Historische bouwkunde en objecten

Een beperkt deel van de bebouwing in het plangebied heeft cultuurhistorische waarde. Dat wil zeggen dat er sprake is van objecten en ensembles die in meer of mindere mate voldoen aan de volgende criteria:

- Objecten, complexen en ensembles met architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerpqualiteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie;
- Objecten, complexen en ensembles met een bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarde, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante locaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks);
- Gaafheid, d.w.z. objecten, complexen en ensembles die in belangrijke mate ongewijzigd zijn gebleven sinds de bouwtijd of waarbij wijzigingen zeer zorgvuldig zijn aangebracht.
- Objecten, complexen en ensembles met een monumentenstatus (rijks- en gemeentelijke monumenten). In het onderzoeksgebied niet aan de orde.

Alle gebouwen in het plangebied zijn getoetst op de aanwezigheid van bijzondere **cultuurhistorische** of **historisch-ruimtelijke** kenmerken aan de hand van een vijftal ruimtelijke en cultuurhistorische waarderingscriteria, die speciaal voor dit doel zijn geformuleerd, op basis van de criteria architectuurhistorische waarde, cultuurhistorische waarde, ensemblewaarde, gaafheid, authenticiteit en zeldzaamheidswaarde:

- 1 Het belang van het object / complex / complexonderdeel als onderdeel van het oorspronkelijke stedenbouwkundig concept van het stadsdeelcentrum, en daarmee van de belangrijkste cultuurhistorische gebiedskarakteristiek;
- 2 Het belang van het object / complex / complexonderdeel vanwege de bijzondere betekenis voor het beeld van de omgeving, vanwege opmerkelijke ligging / zichtlijnen / landmark;
- 3 Het belang van het object / complex / complexonderdeel vanwege de herkenbaarheid van het oorspronkelijke architectonische en functionele concept;
- 4 Het belang van het object / complex / complexonderdeel wegens de authenticiteit / gaafheid van hoofdvorm, gevelindeling en/of detaillering;
- 5 Het belang van het object / complex / complexonderdeel vanwege de kenmerkende / bijzondere / zeldzame typologie, ontwerpstyl, vorm en/of materiaalgebruik;

Het gaat dus om een aantal cultuurhistorische en architectuurhistorische, maar ook contextuele, historisch-ruimtelijke criteria, die de objecten, complexen en complexonderdelen duiden als **onderdeel van een specifieke (lokale) ruimtelijke ontwikkeling**, in dit geval de oorspronkelijke aanleg- en bouwfase van het stadsdeelcentrum, en de latere herontwikkeling en uitbreiding.

Waardenkaart

De waardering van de objecten is weergegeven op de bijgevoegde **cultuurhistorische waardenkaart** en tevens in de aan deze paragraaf toegevoegde tabel.

Er worden dus 5 criteria gehanteerd (zie hierboven), waarbij -, 0, + of ++ kan worden gescoord.

- ++ = hoge waarde
- + = positieve waarde
- 0 = neutrale waarde
- = negatieve waarde

Eindwaardering

De optelsom van de scores leidt tot het formuleren van een eindwaardering:

Hoge cultuurhistorische totaalwaarde (H): minimaal 3x ++ en 2x +;

Positieve cultuurhistorische totaalwaarde (P): minimaal 3x + en 2x 0;

Enige cultuurhistorische totaalwaarde (Attentiewaarde) (A): minimaal 4x 0 en 1x +;

Geen / indifferente cultuurhistorische totaalwaarde (G): alles daaronder;

TABEL waarderingen gebouwde omgeving

	Crit.1	Crit.2	Crit.3	Crit.4	Crit.5	Waarde
1.Winkelcentrum, oors.	++	+	0	-	0	A
1.Winkelcentrum, later	0	0	-	-	0	G
2.C&A	++	+	0	0	0	A
3.HEMA	++	+	++	+	+	P
4.V&D	+	0	0	+	0	A
5.Kantoortoren	++	++	++	++	+	H
6.Woontoren	++	++	+	0	0	P
7.Kiosk met torenspits	0	+	0	0	+	A
8.Politiepost	0	0	+	+	0	A
9.Postkantoor	++	+	+	+	+	P
10.Sporthal	+	0	0	-	0	G
11.Trafohuis	0	0	0	0	-	G
12.Politiebureau	0	0	0	0	0	G
13.Bowlingbaan	0	0	-	-	-	G
14.Wasstraat	0	0	0	0	-	G
15.Parkeergarage	-	-	0	0	-	G
16. Trafo parkeergarage	-	0	0	-	-	G
17.Brug Aziëweg	0	0	-	-	-	G
18.Floridabrug	++	+	++	++	+	H
19.Californiëbrug	++	+	++	++	+	H
20.Brug bij Wasstraat	+	0	+	0	-	A
21.Brug bij Politiebureau	+	0	+	0	-	A

Definitie totaalwaarden

■ Hoge cultuurhistorische waarde H:

Objecten, complexen of complexonderdelen met hoge architectuurhistorische en/of stedenbouwkundige waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstyl, stroming, bouwperiode of

typologie. Tevens kan er sprake zijn van bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen, of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)

Deze waarde is dusdanig hoog, dat integraal behoud (en bescherming) van deze objecten / complexen / complexonderdelen is aan te bevelen. Soms zijn deze reeds beschermd (gemeentelijk of rijksmonument, beeldbepalend), maar in het onderhavige plangebied is dit niet het geval.

Positieve cultuurhistorische waarde P:

Objecten, complexen of complexonderdelen met architectuurhistorische en/of stedenbouwkundige waarden: d.w.z. kenmerkend voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)

Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud van het gevelbeeld en hoofdvorm(en) van deze objecten wenselijk is.

Enige cultuurhistorische waarde (Attentiewaarde) A:

Objecten, complexen of complexonderdelen die voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied van enig historisch belang zijn. Ze voegen zich in schaal, hoofdvormen en typologie min of meer binnen de gebiedskarakteristiek of de historisch gegroeide of ontworpen situatie.

Ook kan het gaan om sterk gewijzigde onderdelen van een waardevol oorspronkelijk concept. De wijzigingen zijn dusdanig dat het oorspronkelijke concept moeilijk leesbaar is geworden of in onderdelen aangetast. Deze elementen dragen in beperkte mate bij aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Behoud is mogelijk, maar vanuit cultuurhistorisch perspectief niet noodzakelijk. Specifieke kenmerken van het oorspronkelijk concept kunnen inspiratie zijn voor nieuw ontwerp.

Geen / indifferente cultuurhistorische waarde:

Objecten, complexen of complexonderdelen, die niets of weinig aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied toevoegen en ook geen wezenlijk onderdeel vormen van de gebiedskarakteristiek en de ontwikkelingsgeschiedenis. Behoud is mogelijk, maar vanuit cultuurhistorisch perspectief niet noodzakelijk.

6.5 Historische groenstructuren

Ook de waardevolle en bijzondere historische groenstructuren zijn op de cultuurhistorische waardekaart weergegeven. Deze bevinden zich vooral in de periferie van het gebied en zijn sterk gelinkt aan de stedenbouwkundige hoofdstructuur, die zijn oorsprong vindt in de aanlegperiode van Schalkwijk. De groenstructuren zijn van belang voor het beeld ter plekke, of als onderdeel van het oorspronkelijke stedenbouwkundig concept van het stadsdeelcentrum.

Het gaat om de volgende elementen:

Lijnstructuren

- De groene omzoming van het gebied aan de oost- en zuidzijde, deels in relatie tot de hier liggende singelstructuur en het kleine buurtpark ten zuiden van de woontoren. Binnen het projectgebied is de bomenrij van platanen langs de oostelijke watersingel markant en vanwege de relatieve ouderdom en relatie tot de orthogonale structuur van het stadsdeelcentrum van positieve waarde.
- De in korte reeksen geplaatste bomen op het oostelijke parkeerterrein. Deze ondersteunen de orthogonale indeling van het gebied.

Solitaire bomen

- geen

Groepen bomen / parkstructuren

- het kleinschalige park ten zuiden van de woontoren.

6.6 Overige artefacten

- geen.

7 WENKEN EN KANSSEN

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden enkele wenken gedaan en kansen beschreven ter versterking van de cultuurhistorische kwaliteit in het plangebied. Hierbij komen zowel ruimtelijke aspecten aan de orde als objectgerichte.

- Zoek bij de herontwikkeling en nieuwe invulling van het terrein inspiratie in het oorspronkelijke concept van stadsdeelcentrum met bovenwijkse functies, verzameld in een van alle zijden goed toegankelijk en modulair opgezet gebied.
- Handhaaf / versterk de betekenis van het gebied als schakel in de langzaam verkeersstructuur van Schalkwijk;
- Respecteer de (nog resterende) zichtlijnen op de hoogbouwaccenten binnen- en buiten het projectgebied; kijk of de zichtlijnen op de kantoor- en de woontoren vanuit het kerngebied verbeterd kunnen worden;
- Behoud het contrast tussen de uniform vormgegeven megastructuur van het winkelcentrum en de losse, meer individueel vormgegeven functies elders op het terrein.
- De aanpak / renovatie van het winkelcentrum afstemmen op de oorspronkelijke idee van de binnen één ontwerp gehouden megastructuur. Streef naar een heldere, eenduidige architectuur / inrichting, die het complex als een herkenbare eenheid laat zien.
- Probeer in het ontwerp uit te gaan van de oorspronkelijke combinatie van eenvoud en uniformiteit in de kleine winkeleenheden, en verbijzondering van de grotere, die op belangrijke (hoek/accent)locaties zijn gesitueerd. Dit geldt voor zowel de facelift van het te handhaven complex als voor de nieuwbouw.
- Houd de oorspronkelijke oriëntatierichtingen in het gebied aan.

7.2 Inpassing

- Probeer de complexonderdelen met een hoge of positieve waarde als referentie naar het oorspronkelijke concept in te passen in het herontwikkelingsplan. Het betreft onderdelen met een hoge ontwerp kwaliteit, die in gawe staat zijn overgeleverd.

8 LITERATUUR/BRONNEN

- Bouwdossiers gemeente Haarlem
- Blijstra, R., *Haarlem; heel oud, heel nieuw* (Haarlem 1971)
- Blijstra, R., “Het winkelcentrum als stedenbouwkundig probleem”, in: *TABK* (juni 1968), nr.13, p.315-324
- Dijk, F. van en H. Vaessen, *Lijst van het archief van het architectenbureau Spruit, De Jong, Heringa*, Nederland Documentatie-centrum voor de bouwkunst (Amsterdam 1987), thans collectie Het Nieuwe Instituut.
- Frank, C.J.B.P., W. Boerefijn, J.H.J. van Hest en M.E.D. Lemmens, *Quickscaninventarisatie naoorlogs erfgoed. Categorie: winkelpanden. Gemeente Apeldoorn* (Nijmegen 2007)
- Galema, W. en D. van Hoogstraten, *Winkelcentra. Categorieaal onderzoek wederopbouw 1940-1965*, in opdracht van het Projectteam Wederopbouw van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (Zeist 2005)
- Groenendijk, P en P. Vollaard, *Architectuurgids Nederland (1900-2000)*, (Rotterdam 2006)
- Groenendijk, P, P. Vollaard, *Architectuurgids Nederland (1980-nu)*(Rotterdam 2009)
- Ibelings, H., *Nederlandse Stedenbouw van de 20ste eeuw* (Rotterdam 1999)
- Mielliet, R. en M. Voorn, *Winkelen in weelde. Warenhuizen in West-Europa 1860-2000* (Zutphen 2001)
- Roos, P., B. Uittenhout en W. de Wagt (red.), *Architectuurgids Haarlem* (Haarlem 1992)
- Szénácssy, I.L., *Architectuur in Nederland 1960/1967* (Amsterdam 1967)
- *Nederlandse architectuur en stedenbouw '45 – '80. Opstellen, vraaggesprekken, documentatie* (zp 1984)
- *Stad naast de stad?! Schalkwijk te kijk*, handout bij ABC-wijk-te-kijk-tentoonstelling, 20 februari t/m 10 april 2011 (Haarlem 2011)
- “Winkelcentrum te Haarlem-Schalkwijk”, in: *BOUW*, jaargang 30, afl.21, p.415-417 (1975)
- “Winkelcentrum Schalkwijk te Haarlem architect ir. K.F.G. Spruit b.i. “, in:

BOUW, jaargang 25, afl. 5, p.192 (1970)

- website www.watwaswaar.nl
- website [www. www.noord-hollandsarchief.nl](http://www.noord-hollandsarchief.nl)
- website www.bonas.nl/archiwijzer

STADSDEELCENTRUM SCHALKWIJK, HAARLEM
Cultuurhistorische analyse

Waardenkaart objecten, complexen en structuren

- Hoge cultuurhistorische waarde
- Positieve cultuurhistorische waarde
- Enige cultuurhistorische waarde (Attentiewaarde)
- Geen / indifferente waarde
- Grens onderzoeksgebied
- Historische wegstructuur, voor 1950
- Verkeersstructuur oorspronkelijk plan Schalkwijk
- Markante groenstructuur
- Belangrijke zichtlijn - focuspunt
- Landmark - hoogbouwaccent

